Анатоль Курдидик.

Під гомін коляд.

Живемо у пітьмі, в такій самій ночі,
Коли у вертепі Ти нам народився —
І від приморозу нам в кутиках, в оці
(а може то з болю?) сльози запеклися.
І як Святий Йосиф, свята Твоя Мати
Проходимо пильно, невтомно, дріжуче —
Ходимо — ковтаєм від хати до хати
Бо голод і холод, — бо втома так мучить —
На далеких горах імла синя сіла.
Десь там розпалили пастирі вогнище —
Нам мороз голками проходить до тіла,
Ближче до вогнища... Ближче... ближче, ближче —
...Гей! Маємо хату — стару комірчину!
В розвалених мурах княжої палати.
Гей! Маємо постіль — останню свитину —
Ходить Святий Йосиф і Пресвята Мати...
— — — — — — — — — — — —

А в далеких мурах папіруси лічуть
І білі клепсидри ткають в даль години.
Чи там хтось бо тямить, що Ти ось-ось ніччю
Народишся Боже, Чоловічий Сину?
І за чорним муром заспаних гоплітів
Задрімався Ірод в ту ніч, що живемо —
А ніч така чорна, як ніколи в світі —
Десь місяць і зорі втопив в пітьму демон...
— — — — — — — — — — — —

Гей, а якже, Боже, Тебе віднайдемо
Тебе — Бога Правди — в нашому столітті?

— — — — — — — — — — — —

Ми віримо свято, що Ти вже приходиш,
Але як до Тебе віднайти дорогу —

Коли надовкола грізні непогоди,
А в нас так попухли од голоду ноги?..
А в нас — така втома, нужда, безробіття,
Що аж душа вяне у спеці знемоги —
Нема хліба, вугля — ні нам, ані дітям
А одчай у серце вбив зуби тривоги...
Шукаємо Бога! Невтомно. Безвпину.
Як жебрак ідемо. Від брами — до брами.
Кленемо аж лячно: дітей і дружину
І з кожної хати нам до віч те саме:
Немає. Запізно, — По сто тисяч разів...
Зявися нам, Боже, Чоловічий Сину!..
Бо вже наші душі чорні од прокази
Й поваляться в ями, у гадючу слину...
— — — — — — — — — — —
А там поглянь, поставили ідоли
А там — панцирники і танки
Людство обдерте, сіре, голе —
Цивілізації останки —
І під храми динаміт скрізь кладуть
Розсаджують в повітря:
„Новому ладові даємо путь!“ —
— У небо глуму вістря. —
— — — — — — — — — — —
Прийди! Не так, як там — два тисячі літ тому.
Ось ми — як ґвардія готова ждем!
І перші сторінки історії нового тому
Напишемо Твоїм мечем!
Заколихни не дзвони, а простори —
Струсни у низ гидке, брудне
І як Самсон рухни кольони і підпори
Того ладу, що в ньому душі гнем!
Прийдем до Тебе, не так як пастирі.
Але як лицарство — у щитах золотих,
Розчавимо Іродіяд тих, що на пирі
Танцюють з чолами Твоїх святих!
Як браття будем Макавейські: кожний молот.
Як ті борці, що крикнули: Хто, яко Бог!
І землю піднімем на юний коливорот,
Що понесе її до світла перемог!
— — — — — — — — — — —

Будемо ждати і в цю ніч — готові!
Шоломів не скидатимем до сну —
Закалені в боях, крицеві і бронзові,
Зі жменями, що сталь погнуть!
Будемо йти — як бурі — через гори
Як людський дух — не знатимемо стриму
Аж в Вавилоні-світі Твої заткнем прапори
Твої — Царя Дитини з Вефлиєму!

Вега.

Під Різдвяну ніч.

Полярна, довга ніч вкриває Біле море;
Вкриває сяєвом ослизлі, сірі дні —
Всміхається зоря — жахтять ледові гори;
Міниться плесо вод у райдузі прозорій —
Борвій в летарґу спить на темнім моря дні.

. . . .

Летіть, мої пісні, мов дикий вихор — буря
У край ностальґії — на шпиль ледових дюн —
Акордами збудіть студені хвилі моря;
Соколоньком летіть у царство смерти-горя —
Торкніться ран тяжких — торкніться ніжних струн;

Несіть синам привіт — несіть борцям поклони,
Подайте вістку всім, що лине альбатрос,
Хвилина ще — момент — Софійські вдарять дзвони,
Обновиться престол — обновляться ікони —
В ніч зоряну прийде до Них Дитя-Христос.

5. XII. 1931. р.

Г. Костельник.

Роса і сонце.

1. Гірська пастушка.

Від зими до зими на голій горі, на самоті раз-у-раз відзивається простенька, тужлива пісня. Наче спів самітної пташки.

Скажи мені, дівчинонько,
скажи мені, любко:
Чи для мене серце маєш,
сизая голубко?

Від зими до зими та сама пісня, тільки її слова зміняються, як зміняються хвилі в бистрій гірській річці.

Гірська пастушка в вереті тут на камінних грудах землі, під божим небом, від рана до вечора свої дні проживає, пісні співає...

Створіння, що шукає щастя, що любується в мріях — квітах, що ростуть у його серці. Бідна гірська пастушка пятнадцятьрічна. Тихо, ледви чутно супроводять її спів зелені ялиці, що стоять по противному боці, що її й зродили та своєю долею з нею поділилися.

Квітів не знають, овочів не знають, як і їх дитина — бідна гірська пастушка. Запашна живиця і вічна зелень — це їх сила і розкіш.

Так, зелені ялиці! Тільки вам дано рости й зеленіти на камінню через усі пори року. Тільки вам дано находити скарби життя там, де їх не видно: на потрісканій скелі і в студіні зими... Ваша сила в вас! Не піддаєтеся, не схиляєте своїх випростуваних голов. Скільки старого щастя загубите, стільки нового находите. Твердим насущним хлібом ви вдоволені, ще й інших ущасливляєте своїм вічно однаковим і вічно свіжим щастям. Сливе так, як і ваша доня — гірська пастушка в вереті. Потріскані її ноги, порепані руки, а її вівсяник мов камінь. Але душа співає!

— — — — — — — — — —

Скажи мені, дівчинонько,
скажи мені, любко:
Чи для мене серце маєш,
сизая голубко?

— — — — — — — — — —

Ні, такі не гинуть! Це одно зі звен природи, а природа не гине... Гинуть театри, музеї, фабрики — а природа не гине, бо вона замкнене в собі коло й свою силу черпає зі себе.

Співай, гірська дитино! Твоя пісня, як пісня пташки, вчить мене найпершої мудрости життя.

Твоя пісня вчить мене находити щастя — не те рідке, вишукане, а те, що розсипане всюди по землі, що тягне соки життя з потрісканої скелі, як он ті зелені, запашні ялиці. Жилаве щастя, непропаще!

Але культура сміттям закидає його.

Співай, бідна гірська дитино в вереті!

Твоя душа, мов той меткий пструг під каменем у річці, що недалечко шумить. Сховається вчас, мов лискавка плигне вчас, і зловить собі поживу.

— — — — — — — — — —

Скажи мені, дівчинонько,
скажи мені, любко:
Чи для мене серце маєш,
сизая голубко?

Перетривав цей спів цілу людську історію аж досі. А царства — Нініва, Вавилон, Мемфіс, Рома, Істамбул — положились до гробу.

Шуміть, зелені ялиці, супроводіть спів вашої дитини!

Перетравлюйте дим, що надтягає від фабричних димарів і осідає з аероплянів, бо зачадиться ввесь світ.

2. Вічний спір.

Городова рожа:

Мій стиль — вершок культури! Мрії — дійсністю стали. Моє життя — чарівний романтизм. Чи є над мене більша окраса землі? Чи може й бути?

Райдужні краски, небесні аромати, ангельська стать — це я. Мої колючки мене хоронять перед усяким низьким кодлом, щоб я в чистоті, в товаристві з сонячком свій вік проводила.

Ах, ясна річ! Усяка ростина, що не є моєю сестрою, негідна життя

Гірська ялиця:

Не чванись, ти дріботo на долах! Як довго твоя слава триває? Місяць-два, а потому виснажена, нікому непотрібна куняєш — непривітна мов кубло зісохлих гадюк. Ото раз цариця на землі!

А прийдуть сніги, тобі треба соломяної перини! Хухати треба на тебе, щоб ти не згинула. Перед тверезим реалізмом

твоя вартість це тільки омана. Твоя мудрість: усі скарби життя на строї для одних вечерниць видати, а опісля віджитою бабунею куняти через увесь рік. Тільки твої колючки правду про тебе говорять. Стільки знаку на тобі: хто ти й що ти. Треба би ввесь твій рід вигубити, щоб омана не розпаношувалася в царстві живих. А я, бачиш, не те, що ти! Моя мудрість — мудрість обрахунку, радісна тверезість. Не виношу себе понад стан, зате живу через цілий рік — однаково гарна і принадна.

Я образ вічности — живу без змін, хоч заєдно зміняюся, відмолоджуюся.

Синє небо:

Цицьте, діти, цитьте! Або заздрість із вас говорить, або якийсь одноокий критик вас підійшов.

Про що ви сваритеся, це справа самого Бога, який вас сотворив.

А ваша справа: краще працювати, щоб у свому роді кращої слави зазнати.

Чи ти — рожа, чи — ялиця, це божа слава.

Але найкраща рожа між рожами, найкраща ялиця між ялицями — це ваша слава.

3. Сила боротьби.

Тверда брила заліза лежала мов гіппопотам у сні. Й наче тільки крізь сон залізо впевняло себе: Хтож мені щось зробить? Яж залізо!

А крихке вугілля бухало димом, горіло зі споду та погрожувало залізній брилі: Я тебе розкушу! Розпалю, розмягчу, розіллю... Згину, а не попущу!

— Ет, дурне говорення! — обрушилося залізо.

— Цеж проти математики! Тільки порівняй мої сили з твоїми: мою вагу, мою силу кохезії, мою твердість... Яж не з сіна та бадилля, як ти!

— Так, так! — шипіло вугілля.

— Але твої сили сплять, а мої воюють!

А як ти зачнеш рухатися, я ще дужче! Не дам тобі здусити мене!

Тріліони моїх молотків — моїх атомів — бють щораз дужче. Вони розібють, розірвуть твій панцир, і піддашся.

І крихке вугілля віднесло перемогу над твердим залізом.

Та так перемагають тільки ті, що готові на всяку жертву.

4. Царське слово.

Пастух пастухові оповідав, що він та зробив би, як би так царем став. Думав він лиш про себе і про свою родину: щоби вивищити себе перед цілим своїм селом (далі й його мрії не сягали).

Монастирський кухар, добродушний брат-монах, думав собі, що він ціле царство зробив би одним монастирем — щасливим, побожним...

Писар на селі, недокінчений ґімназист, маячив (а здавалось йому, що самі параґрафи найвищої мудрости рецитує):

— Я? Га-га-га! Що це було б! Цілий світ переставив би на інший лад! Не було б уже в ньому ні нужди, ні кривди (школи обовязково обходились би без видавання свідоцтв).

А цар Марко Аврелій, цар мудрець, записав нам на вічну памятку й осторогу:

Будьмо вдоволені, якщо нам удасться хоч би трохи світ поліпшити.

І закаралож наш народ, що йому прийшлося жити під царями — недокінченими студентами.

5. Нижчі і вищі.

Даремно осел змагатисьме з пастухом. Пастух бачить близьке і далеке, теперішнє і майбутнє, можливе і неможливе. А осел тільки те, що тепер і тут. І куди осел хоче піти, пастух — у думці — вже відти вертає. Осел назад, а пастух його вже там чекає — з палицею в руці.

І бідний ослюк дивується: Один пастух, а наче б їх сто було.

От є нижчі й вищі. Годі довгими ушима проти розуму боротися.

Пастух, як тільки погляне на осла, непомильно певний тієї своєї вищости.

Та лихо стало між людьми, відколи деякі проводирі ума усумнілися: Ануж осел мудріший за нас?

Ноги під людською вищістю захиталися, наче під пяною головою. І ця недуга суґестією поширюється.

Бувають люди, що не можуть знести виду глибокого проваля під собою: долина „тягне“ їх до себе... Так і на високих щаблях культури.

6. Льоґіка гордости.

Черепаха (кажуть, що вона дуже мудра) в почутті своєї мудрости стала тихим ворогом орла. Сиділа над берегом моря та передумувала справу, що їй крадьком найбільше допікала.

— Всі хвалять орла, що він так попід небеса літає...

Яж також маю крила, прібувала літати, але де-де!

Для мудрого наглядне, що літати — це химера. В воді весло помагає, бо є до чого відштовхуватися. Але під небесами, де нема нічого? Що там весло, що крило поможе?

Бестія орел плаває по воді й тільки проєкціонує себе з моря на небесну блакить. Це певне, бо інакше не може бути...

І тільки одну журбу мала черепаха: Як орел таку штуку робить?

Та потішала себе:

Вірла я бачу і в морі (дійсно) і на небі (споводно). Але себе не бачу... Та певне інші й мене так бачуть: і в морі і на небі.

— — — — — — — — — —

Це не дивне, коли люди тією „льоґікою черепахи“ думають про себе у відношенні до інших людей. Але дивне, коли вони тією льоґікою хочуть оправдувати нижчі прояви життя в порівнанні з вищими.

7. L'art pour l'art.

Певно скажете про мене: Він навчає... моралізує! А штука має бути „l'art pour l'art“ (штука для штуки)!

Щож вам відповім?

Ах, коли б я мав хоч зеренце надії, що вас можна навчати давнім, простим способом! Але як годувати простою стравою тих, що пересичені вишуканими стравами, подаваними на заквітчаних підносах?

Як щепити деревину в осені? Як дібратися до ваших думок, коли вони порозліталися на всі сторони, наче ті насінники з павутинними крильцями, коли леда вітрець ворухнеться?

Наш вік — пізнє літо, а може вже й осінь. Час, коли насінники з павутинними крильцями літають по воздусі і губляться в болоті...

Навчати — перетискатися через вузеньку дірочку колодки вашого „я“ (бо вона вже витерлася і ніякий ключ не відмикає її) — ах, з яким карикатурним видом я передістався би в вашу душу?!

Ні, не хочу навчати! Хочу б у д у в а т и вашу душу — хочу навчати без навчання...

Скажете: Ми не хочемо навчання в ніякій формі! Хочемо тільки поезії, що не вяже й не хоче вязати нашого „я“! Поезія має служити тільки тій цілі, щоби кольорами й запахами наповнювати нашу душу... Поезія — як сонце, як свіжий воздух, як чиста водиця... А не як школа зі своїми лавками та своєю задухою! L'art pour l'art!

Щож вам відповім?

Невже ви не знаєте, що всяке враження й всяка думка, котрі раз знайдуться в душі, залишаються в ній — наче цегли в мурі? І перебудовують душу. Такий людський рід, що з плачучими плаче, а з танцюючими танцює.

І хтонебудь говорить, якнебудь говорить, хоче чи не хоче, бореться за здобуття душі своїх слухачів. А коли вам усім вільно, чому б мені не вільно?

Тепер собі говоріть про мене, що хочете.

(Продовження буде).

К. К—р.

СОН.

Принада мудреців, їх дум одвічних злуда,
Зваблива, як мана, як марево німа.
Матерія — імя. А зміст — велике чудо.
Збагнуть немає сил, забути — теж нема...

*
* *

Дзвонило джерело у срібні дрібнодзвони.
Струмочок жебонів, мов сон оповідав.
А жайвір голосний свій спів дробив на тони
І той лірочний дріб по полю розкидав, —
На жито у свиду, пшеницю міднолицю,
На хвилі полові, що часом серед нив
Гасали, мов сплюхи, з дільниці на дільницю,
Немов би їх стрілець полохав та гонив.

*

Лежав я на межі, снував думки та мрії...
Не счувся, як прийшли і дрімки потайні.
Припали до очей, стулили ніжно вії, —
І дивний та чудний приснився сон мені:

Ніби якесь ядро... Вганяють електрони...
І скачуть стрімголов з орбіти до орбіт
І в захваті палкім незмірні мілійони
Плодючих світлохвиль вибрискують у світ.
Нібито через ці маленькі творчі хвилі
Струмочок жебонить і дзвонить джерело,
І сіють спів дрібний пташки тремтючокрилі,
І родиться любов, і все добро і зло.
Я певен був того, що це не красні міти,
А сам щирець життя і всесвіту закон,
Лишалося мені ще тільки зрозуміти,
Звідкіль узявся він і що є електрон.
І пильно я дививсь на бистрі обороти,
Що їх там електрон в еліпси й кола ґнув,
І суть та початок таємної істоти,
Здається, ще момент і був би я збагнув.
Та зирк! і вже нема й одного електрона...
І сталося ядро вже деревом рясним,
На його галузках плодів чудових грона
І з огняним мечем архангел перед ним!

*

І я збудився враз. Бреніли срібнодзвони,
Струмочок жебонів, мов сон оповідав,
А жаль-ворон вгорі свій жаль дробив на тони
І той ліричний дріб по полю розкидав.

Богдан Лепкий.

Записки втікача.

(Продовження.)

V.

І знову ранок. Не знаю котрий. (Календар тратить свою силу). Байдуже, чи нині пятниця, чи неділя. До церкви не підеш, а постити також не можеш, — що буде, те й їдж. Найгірше, що нема що. Добре, як де для дітий*) склянку молока добудеш.

---

*) На бажання Автора оставляємо правопис його рукопису.

А в жолудку мулить. Що правда не такі то ті наші галицькі снідання щедрі, кава і за два ґрейцарі булка, але тут і того нема. Тютюн також кінчиться, а він пригашує голод.

Погано. Кругом тебе посоловілі облича. З кождим днем і з кождою годиною білійші. І марнійші. Як ростини, вирвані з землі, — линяють і вянуть.

Ще вчера очи світилися нервово: „ми втікли, спаслися, якось воно буде...“ А нині безнадійність і втома.

В однім переділі, в кутку, сидить якась добродійка й обома руками тримає глечик на колінах; вбрання гарне, сама біла, в глечику червоні шкарлєти. Очий з них не зводить. Той глечик, то все, що забрала з собою.

А друга, не знаю котрий раз розказує, скільки то всякого добра вона в хаті лишила. Одних „матіне“ штук вісім. Ніхто її слухати не хоче... Остогидло.

„А куди ми їдемо, пане?“ — питає мене сусідка, що так само, як я, вийшла на куритар і голову в вікно встромила — „бо мені здається, що вертаємо назад.“

(Я й сам бачу, що вертаємо.) „Пане, вони нас до Москалів везуть, Мадяре нас не хочуть приняти“.

„Алеж, пані! (Заспокоюю її). Це не може бути. Мабуть на иньший шлях спрямовують наш поїзд, бо тамтой завалений військом.“

„Що ви кажете: на иньший шлях! Не вжеж не бачите, що їдемо на північ?“

Цілий поїзд стривожений зміною напрямку їзди. Трівога на дітий переходить. Плачуть, хоч не знають чого: „до дому“ і „до дому“!

„Як зніму ремінь, то я тобі такий дім дам, що не сядеш“, кричить котрийсь із гострійших батьків.

Аж нараз поїзд засвистав, заскреготав ланцами і зупинився. Люди вискакують з возів. „Що сталося? Куди ми їдемо? Де ми тепер?“

Ніхто нічого не знає. Кругом поле, широке і безкрає, — чуже. Вітер дим з наших паровозів хапає, грається ним, як серпанками і розносить по хмарах. Дивишся і пізнати не можеш, котре дим, а котре хмари. Будяки хитаються на межах, а сліпий соняшник важку голову похилив до долу. Вчера горобці останнє зерно виклювали з нього і тепер йому цілий світ байдужий.

Виходжу з возу, щоби трохи пройтися. На залізничім насипі сидить двох дядьків. Полотняні штани, сердаки якісь на

плечах, чи щось, в руках ціпки. В обох короткі бороди. Здоровлю їх, відповідають. Але мовою, що нагадує „Слово о полку Ігоревім“.

Чи не сниться мені?.. А може це XII століття?.. Див кричить верх дерева й лисиці брешуть на черлені щити… Тільки, деж Ігор і його хоробрий брат Всеволод?.. Бо Ґзів і Кончаків богато, а Каяли на карті Европи нема, вона значиться скрізь може бути... А може це так з голоду мені?

Фантазії! Ось поїзд, люди визирають з вікон, корова в будника з-під Отинії реве, цеж дійність, така дійність, як це, що я хочу їсти.

Дідусі дивляться на мене. Питають, звідки я? Відповідаю. За Поляка мене беруть. „Я Українець, кажу“. Українець? Вони про такий народ і не чули. Розказую — не вірять. Кажуть мені числити до десять. Смішний для мене цей іспит, але щож робити, — числю. А тоді оден з них і собі числить і виходить якось трохи інакше. Даром впевняю їх, що ми одної віри і мови одної, мовчать і кійками колубають у болоті.

Бовваніють, як камені тьмутороканські, перенесені гень кудись поза Карпати.

Невідомий поете, творче великого „Слова!“ Невжеж даром сімсот літ твій віщий голос лунає?! Якже ти мав ще краще, ще могутнійше, ще переконливійше промовляти до своїх глухонароджених земляків?!.. Траґічний ґеніє, оздобо словянського середновіча, якийже ти нам близький, який сучасний!

Задуманий і зажурений мало я поїзду не лишився. Але ще в пору отямився, добіг, скочив і їду. Минаю дідусів. Сторчать на тому самому місці як два спорохнявілі пеньки. ...Свої не пізнали свойого... Що вони тому винні? — питаю себе. А хтож винен? Хто винен? — відзивається якийсь голос у серці.

„Ти що з тими дядьками балакав?“ — питає мене жінка.

„Що я з ними балакав? От так собі...“ Не хочу їй прикрости робити.

Поїзд сопе. Може зітхає, що він такий волокита бездомний, що його нігде притулити не хочуть.

Залізничі двірці бачимо тільки здалека. Здалека дивимося, як люди по людськи живуть. Так і ми жили колись, колись, так давно, давно ..

Завист і туга пускаються кривого танця, а страх їм на розбитих цимбалах грає ..

Возами крадеться бунтар. Маленький, дряхливенький, рудий. Приходить, не знати звідкіль, і дівається, не знать куди. „Горо-

жане в худобячих возах! Підпоро й обороно двоїстої монархії, чи гарно вам? Як спали, як днували?.. Заждіть, це тільки початок, для вас ще куди цікавійше готують!"

Одному за пазуху скочить і під серцем скрябне, другому на рамені сяде і щось до уха шепче, третьому в кишеню зазирає. А за хвилину вже його нема. Був і нема. Покищо...

VI.

Перед нами знов виступають Карпати, зразу сині, а там зеленіють. Видно копясту гору, а на ній руїни якогось замку. Під горою місточко.

Око, втомлене широкими площинами долів, радо біжить до цього краєвиду. Нагадуються ритовини старих книжок, які ви розглядали дітьми, не вміючи читати, і краєвиди романтичної школи, у старих, золочених рямцях.

Хотілосяб зайти до цього місточка, наняти якусь хатку, розпалити в печі і — спати, спати, спати.

Фантазія! Нас хто зна, чи й на перон пустять, бо возять чогось, як менажерію і як заповітрених до людий не пускають.

Але на диво! Тут впустили, і, як птахи з кліток, так люди вилітають з возів. До реставрації, до виходу, куди будь, на світ.

„Куди?"

„Хліба купити".

„А я щось для дітий".

„Нем тудом" і — баґнет.

Будь вдоволений тим, що тобі до воза принесуть. І, ми вдоволені, бо вже давно теплої страви не їли. Радість така.

Господи! Як воно дивно. Самого себе не пізнаєш. Невжеж це ти? Той, що був хазяїном у хаті, мав забезпечене завтра, унормоване відношення до ближніх і до влади, розумів свої права й обовязки, — а нині ти хто?

Стою і дивлюся на людські ноги, що тупцюють по камяних плитах перону.

Нараз: „Простіть: Це ви...?" і чую своє імя і прізвище.

„Так, це я. А чого вам від мене треба?"

„Позвольте, представитися: я тутешній нотар, а це мій добрий приятель, власник винниці. Він ще по нашому не балака, але навчиться?" Власник винниці притакує головою, а його товариш кілька літ старший, гарно вдягнений, ставний чоловік „у найкращих літах", жалує мене, що мушу втікати.

„Як пес, котрого вигнали з власного подвіря", — доповідаю.

„Не будьте песимістом. Це прикре, розумію і спочуваю вам,

але воно не потріває довго. Кілька неділь і заживемо. Побачите, як заживемо. Згадаєте мене. Ми тут університет дістанемо скорше, ніж ви“.

Дивлюся на нього і не знаю, що йому відповісти. А він: „Але ми балакаємо, а ви ще мабуть без обіду“.

„І не без одного“.

„Так тоді, будьте нашим гостем. Дуже вас просимо“.

„Спасибі. Та я з родиною“.

„Так просимо з родиною, розуміється, що з родиною; будь ласка представте мене. В мене хата велика, помістимося“.

„Спасибі за вашу ввічливість, але нас там ціле товариство, хочемо триматися разом, бо так відраднійше. А до того боїмося, щоби нас поїзд не лишив; до другого дістатися не легко“.

„Так тоді, заждіть, побіжу й поспитаю начальника“, — і побіг. За кілька хвилин вертає „Ваша правда. Начальник при телєфоні. Кождої хвилини може дістати приказ, щоби ваш поїзд пустити. Мабуть поїдете до Сатмару, так він казав“.

(Далі буде)

К. К—ир.

Копай-доба.

Доба змагань за рідний край, за волю,
Доба борців, великих жертв меча,
Змінилася в добу блескучого футболю,
У золоту добу надутого мяча.

У світ прийшла душі нова чеснота
(З усіх чеснот найбільша в цій порі!):
Копнути так мяча, щоб скочив у ворота
До пари стояків з перечкою вгорі.

Найкращі ті, у кого череп-криця,
А шия й карк — кругом сама жила,
Хто має сприт в ногах, кому той мяч кориться,—
Таким найбільша честь і слава і хвала

То сіль землі, мистці понад мистцями,
Куміри мас, владики їх сердець,

Про них рої ґазет голосять до нестями
І навіть королі складають їм ралець.

Гуде майдан. Буржуй блескучим фордом,
Посол, міністр, заможник і прохач,
Усі спішать туди, де світ новим рекордом
Здивує пан доби — надутий туго мяч.

А там екстаз! Розчулення до болю,
До сліз в очах! Там тисячі людей
На кожний коп мяча героїв од футболю
Звергають дикий зойк з напружених грудей.

Лунає „ґоль!", вкриває гори й доли,
Лящить в ушах, притлумлює думки,
Вривається у храм, глушить святі глаголи
І з радія кричить у всі голосники.

Чому ж це так? Невже найкращі сили
Ми вклали всі в минулу боротьбу
Й лишилися з нічим, вогонь душі згасили
І можемо творить лишень копай-добу?!

К. Дубравська.

„Старі й нові боги".

(Замість різдвяної казки.)

Синява зимового вечора окутала світ. Ніч — павук пряде своє тендітне павутиння над землею, таємним сутінком омотує все й надає річам казкову подобу: Ось верба, така біла й принадна в світлі ясного сонця, здається отсе згорбленою старухою, що наводить лихо... А там — чи не лицар у збруї сталевій, на білому коні, їде пімсту чинити?.. Ні?! — Цеж кучугура снігу вкрита серпанком тіни... Ось діти маленькі, потерчата голодні, притулились до вбогої хатини: „Їсти нам, сонця нам!" — і простягається милосердна рука, щоб погладити розвіяне волосся й холодніє... Цеж розвалений тин стерчить, денеде засніженим кіллям...

Тихий, таємний вечір зимовий сповняє душу бажанням казки. Ясної, доброї казки тих давніх днів, коли то сонце ясніше сяло, птички радісніше співали, люди вірили в щастя, а на землі царили Правда й Любов.

...І сьогодні надходить теємний вечір казок. Приманчивий

вогонь запрохує сісти побіля печі й вернути на часок у ті чарівні часи Добра, яке хіба в фантазії існує...

Та казка „сьогодні“ інша. Темний сутінок не наводить вже більше жаху. Злої відьми — старухи, ані лицаря чи потерчат стурбовані очі не бачать. Казка „сьогодні“ така, яке й сьогоднішнє життя: тверда й болюча.

Вогонь веселий такий, приманчивий і білі, холодні метелики сніжні, притулилися до мойого вікна, мов цікаві діти, що хочуть побачити й почути. — Для вас моя казка, тож слухайте!

I.

Радісно, бадьоро поралася Марія по вбогій хатині, а її старе, лагідне обличчя всміхалося тою доброю посмішкою, за котрою бачиться повне вдовілля з життя й котра каже догадуватися якихось радісних скарбів, що розяснюють старість... Її дні плили в журбі, а нераз і в голоді. Тою радістю, що розніжнювала її обличчя, був син, одинак, Артим. Вона гордилася своїм одинаком, а хіба не було ким гордитись?... Ось її сусідка, стара немічна жінка, а мусіла кидати рідну хатину й іти в „комуну“, бо син прогнав: „Не розумієш ти — каже — ідеї революції. Старе тебе тягне, церкви заманулося. А от я тебе на рік у „комуну“ віддам, там тобі всі буржуазні дурниці з лоба вивітріють“... А вона — Марія, хіба не „покланяється старим богам“, як каже її Артим? І святкує й до попа нищечком їздить. — Щоб сусіди не бачили. А в старій скрині, хтось думав би плаття, а там усі святі образи заховані. Нераз вона молитви шепоче, а Артим, дитина люба чує, та нічого й не скаже. Хіба посміється: „Старе це все мамо, дряхле. Ось ми нове будуємо, на румовищах ваших богів. Прийдуть нові боги й такого щастя й радости на землі тоді буде, що світ здивується...“ — І все про нове, а очі аж горять. Як дитину до нового тягне... а те нове...

Ох, Господи, часи які — й Марія тяжко зідхнула, та стала заходитися біля печі. Ніжно й легонько пересувала вона горщечки, в котрих тайком лагодила вечерю. В них було все потрібне: риба, голубці, пиріжки, сушення, а навіть пшениця на солодку кутю. Її думки звернулися на близькі вже свята: Ось сьогодні — думалось Марії — Свят-вечір, а вони всі мов подуріли. Замість святу вечеру споживати, коляд співати, та Господа хвалити, вони, ці „безбожники“ спроваджують кіно, де її покійний правив, де Артим, її єдина дитина хрест брала Маріїні очі засвітили якось непевно, чи то гнівом, чи слізми.

Вона звикла що року на Свят — вечір, нишком, як нікого на вулицях не було вже, йти в стару, деревяну церковцю, згадувати старе, добре, минуле й просити Бога прощення гріхів. Артим не зброняв: Ідіть мамо; та вважайте, щоб хто не побачив. А то й так дорікають мені — який ти мовляв, революціонер і безбожник, коли твоя мати буржуйка й побожниця.“ — Марія знала, що стає каменем на дорозі сина... Хоч страшна була — в її очах — ця дорога, та вона не спиняла Артима. Він так щиро, з таким

завзяттям кинувся в революцію, що старенькій матері було не під силу спинити його. Й Марія, що над усе цінила справедливість, чула, що її син ішов до свойого, так ненависного їй ідеалу чесно й гідно, як вона йшла до свойого.

II.

В сельбуді гамір і крик, що аж на все село чути. Та й не диво. Важна подія сталася в селі: „безбожники“ спровадили кіно. Ось стоїть воно на коні, в сельбуді, поки не перевезуть у церкву, де й буде в вечорі сеанс, а по сеансі антирелігійний виклад і дискусія. Селяни не знають, що таке кіно й їх цікавить отся чудернацька машина, що перед ними. А дітвора, так та нічого й не робить, як тільки бігає від сельбуду до церкви й назад. Парібки скінчили саме приготування в церкві й теж прийшли в сельбуд погрітись. А дівчата, так ті просто горять з цікавости.,.

Біля машини Артим. Щось чистить, майструє. Це й його думка — кіно. Він так і написав у город, щоби прислали кіно, то й церква не буде стояти даром і людям хосен буде. Артима в городі знають; він щирий революціонер і на нього можна покластись. Ось невдовзі будуть комсомолців у партію приймати, а він же перший між ними. Тільки жаль, що мати його буржуйка й побожниця шкодить синові. Йому так і сказав голова — партії: „З вас товаришу, я вдоволений і якби не ваша мати, я ще цього року приняв би вас у партію і поставив би вашу кандидатуру на голову нашого колгоспу. Ви хоч молодий, та вчений в аґрономії й людина з вас характерна.. А так — вибачте! Хто зна, чи й у партію вас приймуть. Ви ні в чому не винуваті, але син буржуйки й побожниці... ні-ні“. Артимові так і згадалось це „ні-ні!“, що йому вчора сказав голова. І йому стало дуже боляче й якось темно на душі.. Хібаж він сам не жертвував собою, не давав і життя ідеї, щоб це не стало за докази. Чиж на важках його долі можуть переважити почування його матері, старої, давної людини, якій ще так мало осталось життя, щоб її чим будь турбувати...

А що, як не приймуть у партію, не дозволять працювати в „колгоспі“ і його тяжко добуте знання не придасться нікому, а його довго леліяні мрії про цю сильну працю — будову, котрої він підніметься, а котра дасть щастя людині, пропадуть.

І Артимові стало лячно перед тим завтра, що його ждало... Йому лишалася ще дорога, на котру вказували йому в партії й на котру товариші вперто намовляли, а по котрій міг доказати, як твердо стоїть він при ідеї. Так — він знав це! Але це було прилюдне виречення матері й віддання її в „комуну“, як це зробив його сусід Петро. Та Артимова чесна душа здрігалася перед цею скрайністю, а розум не находив виходу...

Втомлений Артим, кинув заходитися біля машини й присів до гурту парібків, що сиділи на лавах під стіною. Машину заразже обступили діти й підняли крик... Парібки, товариші Артима спорили про всячину: кого приймуть у партію, хто стане на місце

недавно померщого сіль-кора, котрий з сільських куркулів пристане на весну до „колгоспу“. Все це було для них дуже інтересне, та найбільш цікавила їх сьогоднішня подія й виступ Артима в ній. Він же мав виголосити антирелігійний виклад і вести дискусію зі слухачами. м цікаво було, яке то отсе кіно й що скаже їм Артим. А за тим, вони жалкували Артима, що такий добрий товариш і чесний революціонер, а не ввійде в партію. Про це вони вже знали від голов.-комсомолу Петра, Артимового сусіда, який годину тому вернув з города, де заходив до голов.-партії. Тому й зраділи, як Артим присів до них і заразже стали вговорювати його, щоби ратував себе: „Ну така дрібничка! Хай тільки напише квитка в часопис, а там не потребує матері зовсім вирікатися. От і Петро відвідує свою вряди-годи... Чи не так, Петре“? І Петро, що досі стояв край стола й мовчав похмуро, зблизився до Артима й сів біля нього. Він надумав щось важне, бо в нього на чолі показалася глибока морщина, що являлася в нього все в час важних думок: „От що я тобі скажу, Артиме“ — й Петро, що любив Артима мов брата, подивився на нього не так то строго... „Сьогодні був я в голов.-парт. де мене, як голов. комсомолу питали про кожного з вас. Важне діло, ти знаєш... Треба оцінити людину, заки приймеш у партію, а то на каяття бува запізно“... Й він строго глянув на парубків-комсомольців, а ті якось нервозно заметушились. Настала мовчанка, всі слухали що скаже Петро. „Тобі в партії раді“ звернувся він вже до Артима—в колгоспі теж. І якби ти вговорив свою матір, то партія погодилась би, виплатити тобі стільки грошей, щоб ти міг поїхати на вищі, аґрономічні курси, а по році ти вернув би хазяйнувати в нашім колгоспі. Я знаю, що, ці курси здавна тебе манять і що ти приложив би рук до праці. Тай партія надіється по тобі багато. Тому й жаль мені, що через дурні забобони твоєї матері, пропадає марно такий чоловік, як ти... Я довго думав над тим, якби зарадити лихові, й здається найшов вихід“ — він бистро глянув на Артима, немов хотів заздалегіть вичитати в його очах відповідь, що думка його добра. „Сьогодні перший день кіно й твій виклад у церкві. Чи не попрохати тобі старушку, щоб прийшла на цей вечір? Твоя мати на Свят-вечір у кіно, в церкві, та ще й на антирелігійному викладі, дала би найкращий доказ, що в твойому домі немає ні побожників, ні буржуїв. Ти не потребував би вирікатися матері, а партія не втратила би однієї з кращих своїх сил. І старушка придивившися зблизька „комуністичному діяволові“, побачила би, що не такий він страшний, як його малюють, та поволі звикла би, як от моя звикла до „комуни“. Петро замовк і якось стурбовано глянув на всіх, мов лякався гнівної відповіди Артима. Та якеж було його здивування, коли Артим радісно змінений на виду, швидко піднявся з лави й стиснув йому дружно руку: „Добра твоя рада, Петре, — дякувать. Я йду й вговорю матір, я певний цього. А там на курси й до роботи“—і його очі запалали тим ясним блеском, який буває в людей, що їм їхня

похована вже мрія, нараз віджила. Й Артим, не прощаючись ні з ким, вибіг зі сельбуду.

III.

Марія терла саме дрібку маку до пшениці, як увійшов Артим. Його радість на вид матері причаїлася. Він глянув на піч, на горщечки зі стравою, на скриню з образами, то знов на матір і се, що в сельбуді здавалося таким легким, в хаті ставало камінною силою, що завертала слова в гортанку. Й Артим, що по дорозі до дому надумав відразу, щиро прохати матір, та мав стільки переконуючих арґументів, не находив тепер слів. Він тяжко сів на стілець, та задивився в вікно на танцюючий рій сніжинок. Його ясні очі примеркли, а руки механічно сплелись на колінах, немов з болю. „Сніжинки-сніжинки, які вони біленькі й скільки їх прилипло до вікна" — крутилося в Артимовій голові. Й він заєдно думав про них, щоб як найдальше відсунути час важкої розмови з матірю... До Артимового стільця підійшла Марія. Вона кинула роботу, щоб розрадити сина й, підійшовши до нього, ніжно пестила його голову: „Що тобі, сину? Ти такий стурбований? Чи не скоїлося яке лихо"?—і мати поцілувала буйне волосся. Артим мовчав. Чим дальше, тим ясніше він бачив, що те, чого прохати він має в своєї доброї, лагідної неньки, не таке просте й легке, як з початку здавалось: „Щож це? Мій добрий син не хоче сьогодні поділитися своїми турботами з матірю? Чи за стара вже твоя ненька стала"?.. пробувала жартувати Марія, а її уста ніжно всміхнулись...

„Мамо"! — й Артим поцілував матір у руку.—„Ніяке лихо не скоїлось—навпаки. Сьогодні для мене такий радісний, та щасливий день, який не був ще ніколи. Але"... й він зупинився — „від вас мамо залежати буде моє повне щастя. Ви рішите, чи сповняться мої кохані мрії й я стану гідною людиною, чи може нікому непотрібною, викиненою ганчіркою". Марія счудувалася: „Я, сину? Таж я давно вже рішила, що ти маєш бути щасливий, а більше мені нічого й не треба" — й Марія добряче розсміялась... „Ні, мамо, це не сміх" — Артимове лице було дійсно поважне. „Я роскажу вам, про що йде, а тоді ви самі побачите, що діло серіозне"... Й він став розказувати про всі ці труднощі, що роблять йому в партії. Згадав розмову з голов.-партії, його раду й ради товаришів, щоб вирікся матері, — чого він ні защо не зробить! — сьогоднішну розмову з Петром і цей вихід, що Петро надумав — кіно. Артим запалився. Доказував матері, що світ у якому він живе, не такий страшний, як їй здається, ось сьогодні вона сама переконається, яка то розумна штука це кіно й скільки хісна може дати людині. Спочатку буде їй боляче туди йти, він знає це. Але він благає її піти, бо цеж одинокий для нього ратунок"... Артим замовк, — він втомився довгою балачкою, — і боязко глянув на матір. Марія все ще стояла біля нього й держала руку над його головою, немов хотіла погладити її. Але лице Марії було бліде, а очі повні сліз. Вона не втратила ні

одного слова з балачки сина й зрозуміла гаразд його круте становище. „Бідний мій сину“, Марія ніжно схилилася над сином: „Вони цього хочуть від мене, не ти. Твої товариші й твоя влада хоче... Навіть стара жінка, що їй ще рік-два життя, їм на заваді“ — й Марія гірко, боляче всміхнулася. „Оце твої нові боги, Артиме“ в її голосі почулася іронія. „Вони жорстокі, сину, бо в них немає правди... Захотіли матір зі сином поріжнити, дитину від неньки відірвати. Та я не дам своєї дитини від себе — не дам“... І вона кріпко притулила голову сина до грудей. „Хочуть вони такого вчинку від мене — хай там!.. Я піду в те ваше кіно, бо совість моя чиста. Про це, що люди скажуть, я не дбаю — а Бог гріха простить“, — і Марія зідхнула важко, поцілувала сина в голову й вернула до праці... В хатині стало тихо. По кутках розсівся сумерк. Артим встав. Він мовчки підійшов до матері, схилив горду голову й підняв її працьовиті руки до вуст. Він дякував мовчки, та Марія чула, як його серце, що товклося голосно в грудях, говорило більше, чим сказали би вуста. „Хоч люди лукаві, мій сину, й на світі стільки зла“ й Марія посмутніла, „та є ще одна цінність, для котрої варто жити, а ми її маємо. Вона“ —„любов“—докінчив за матір Артим. Так, сину! Й твої боги не можуть її знищити... Я піду сьогодні, бо не боюся твоїх, нових богів. Я зроблю це, що твої товариші від мене жадають, бо задержу собі скарб твоєї любови“. — й Марія вже зовсім погідно глянула на сина...

З очима палаючими щастям слухав Артим матері. В його душі піднімалася дяка, що тріває життя, серце товклося радістю. Йому так добре, так солодко сиділось би в сумерку з коханою матусею й говорилось би про це щастя й спокій, що ждуть їх тепер... Та час ішов й Артим згадав, що йому пора вже йти. Він ще раз подякував матері й радісною ходою щасливого хлопчини подався до сельбуду, щоб поділитися з Петром своєю радістю.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— „Господи, прости мені грішній“ і Марія рішуче протиснулася в церкву. Там вже почався сеанс, то й ніхто не звернув уваги на жінку, що тиснулася в темний кут, де стояли скрині й всяке інше приладдя. Марія боязко оглянулася кругом і клякнула за великою скринею. Її вуста шептали молитви, а очі гляділи на долівку. Вона рішуче поклалась не дивитися ні нащо, тільки підождати, аж стане в церкві ясно, а тоді піти до сина й сказати: „Я прийшла“! Опісля, не дивлячись ні на кого, вийти...

В церкві гуділо. На білому екрані показувалися сцени з різдвяного обряду в карикатурі й збуджували такий здоровий регіт, що Марія підняла голову й глянула. Перше, що кинулося їй у вічі, були крилаті ангели, що їх заставлено на сміх піддержувати екран, на місці давного престола. А з білої челюсти екрану, випливали один по одному жахливі образи: Ось священик у ризах, на вівтарі гопака танцює, а чорт подає йому чарку... Ось стайня, де родився Ісус, та місто Нього“... Що це? Що це вони показують“?

— і Марія затулила очі руками, щоби більше не бачити. В її душі піднімалося обурення, ображена гідність штовхала до дверей. Та Марія не вийшла. Вона міцно сперлася на скриню й завмерла в якомусь тупому болю, що його почувала в перше в життю. Біля неї чулося голосне вдовілля зібраної товпи, й шелест насіння, що його й підчас сеансу не переставали лузати...

Марія чула, як щось важке й давляче підкочується їй до горла й розпливається в сльозах. Вона схилила голову на скриню й тихо, безгучно заридала. Й тепер, як і перед хвилиною, перед її зачинені очі стали виринати образи, та куди яркіше, чим перед відчинені. За кожною сльозою виринав один з її давних, на дні душі захованих споминів — скарбів. Як на екрані, зявився її покійний, в золочених ризах, з чашею в руках, глянув по церкві, на палаючі свічі й тихим, добрим голосом почав молитву. Одну, другу, а там голосніше залунали слова першої коляди... Ось стіл прикритий білою скатертю, а на ньому свята вечера. Малий Артимко пустує на соломі й тягає „діда“ за його довгу, соломяну бороду. Та ось батько встав і син замовк, а по хаті понеслось благословення. Перша зірка засяла, пора вечеряти... „Ой видів Бог, видів Сотворитель“ — чується під вікнами. „Нова радість стала“ — котиться відгомоном по сінях і Марія виходить, запрошує оба гуртки колядників у хату, щоб з ними радіти Рождеству...

— „Ось у цій церкві мій дідо й мій батько, правили службу старим, дряхлим богам, а я, молодий, визволений з усіх давніх оков, на цьому самому місці, правлю службу новим богам що їм на ймення: добробут для всіх, рівний поділ щастя на землі“— залунав дзвінкий, молодий голос і Марія здрігнулася. Образи минулого щезли, вона вернула до дійсности. Відчинила очі й побачила, що церква горіла вже від світла. Сеанс скінчився, а зачинався виклад. І Марія побачила свойого сина на тому місці, де колись був вівтар, і де колись правив його батько. З того самого місця, її син кидав словами повними ненависти до її коханого, давного світу... І чогож вона тут? чого прийшла дивитися й слухати отсього божевілля. Для сина це, для нього. За ним сюди прийшла, свою любов принесла, щоб не забрали їй її скарбу. Цим безбожникам треба було, щоби вона сюди прийшла — ради сина. Вона прийшла, та він не знає, не бачить її. Він у якомусь тумані. Що це він говорить божевільний? „Артиме“!.. й крик матері вплівся в палку мову сина...

Артим почув цей крик. Він відразу перервав мову й кинувся в кут, звідки пронісся крик і найшов Марію. Його лице було ясне від щастя й він взяв Марію за руку, повів до стола, перед котрим щойно викладав і зовсім безвладну посадив на стільці.

— „Товариші! Ось моя мати сьогодні з нами. Вона повела між нами цей міст, що лучить нас на віки. Я ваш тепер і тілом і душею. Я цілий віддаюся ідеї... Моя добра, кохана мати прийшла до нас — простягнула руки по нове... Слава новим богам“! „Слава“! — Загула церква.

Марія сповільна піднялася зі стільця, напів божевільними

очима поглянула на все кругом і повільно подалася до дверей. Артим не спиняв. Він на радощах не запримітив навіть зміненого обличчя матері й її напів божевільного погляду; він не міг відвести її домів, він ще мусів вести дискусію з товаришами про сьогоднішний вечір...

Тихо й якось тупо причаївся біль у душі Марії й вона тяжкою ходою зблизилася до хати. З темної кімнати повіяло старовиною й жахом і Марія мерщій засвітила світло. Вона згадала, де була, що бачила й чула й її серце забилося якось уривчасто й змовкло. Та її погляд упав на ґорщечки з вечерою і вона опритомніла. Швидко спішачись, якби боялася втратити кожну хвилину, зачала Марія поратись. Виняла зі скрині святі образи й завісила над столом. Застелила стіл білою скатертю, засвітила дві свічки й поставила страви. Потім положила тарілок на троє людей: для її Василя, ось для сина, а це для неї... Марія понакладала страви швидко — мерщій, вона й так вже багато часу втеряла... Та враз — Марія станула, мов пригадала щось важне. Вона глянула на образи й відти повіяло на неї грозою. Марії здалось, що святі дивляться на неї строго й читають у її очах ці образи, що вона їх бачила в церкві. Її охопив жах і вона знесилено сіла на стільці й сховала голову в руки.

Свічки іскрилилися, їх бліде світло змагалося з сутінком. Страви розстеляли по хаті пахощі... „Хоч би вже Артим прийшов" — подумалось Марії. Вона переборола жах, підняла голову й глянула. Образи не були вже такі понурі, заставлений стіл манив — Марія глянула на все це раз, другий і такий рвучкий жаль здавив гортанку, що вона нестямно захлипала...

— „Не має вже цього ніколи бути, згине щезне?! Святвечір щезне й Рождество, якби й не було його ніколи? Якби Бог і не родився на грішний наш світ, щоби спасти його? „Старе на смітник, місце новому" — почула біля себе голос Артима. Марія кинулась: „Невже прийшов"... Ні... це тільки пригад з церкви... Жаль тиснувся до очей пекучими сльозами. Минуле мішалося з сьогоднішним пережитим і в душі Марії запанував хаос! Святі образи грозили, ввижалися несамовиті, пекельні муки, переплутані з образами з екрану й все це наводило божевілля й томило душу до краю...

Марія забажала спокою. Ох, того доброго, солодкого спокою, де ні болю, ні життя, де нема нічого... Й Марія повільно відчинила скриночку, в котрій Артим держав усякі хемічні речі. Там була коробочка, а в ній... той спокій — солодкий.

— Ковтнути й кінець. Добрий, чесний кінець... І Артимові не дорікатимуть матірю, не ламатимуть йому життя через неї.

— „Прости Господи душі моїй" — Марія насипала порошку в пшеницю, підняла страву до вуст... „Як смакує, яка добра отця пшениця. Й чому Артим її не їсть? У ній спокій — сон... Тихий сон як у колисці"... Вона ковтнула ковток, ложку встромила в пшеницю й знерухоміла. Тільки сивою головою кивнула раз, другий, аж припала до білої скатерті... Очі задивилися в пітьму,

що в ній щось ворушиться: — „Цеж її Василь. Деж він так довго барився? Вечера готова й перша зірка вже зійшла, тільки Артимко ще пустує на дворі. Кликнути треба“... — „Нова радість стала, яка не бувала. — Радість... стала... не... бу“...

— „Ах! Що це я, що це я вчинила нещасна? Таж це отруя!.. Артимку не їж, не їж — не бери гріха на свою совість“! Марія скочила зі стільця підняла миску з пшеницею високо над головою, мов боялася, що б малий Артим її не досяг. Потім повільно зблизилася до дверей, відчинила їх і жбухнула мискою у білий, чистий сніг.

— Василю! Не проклинай. Ох!... — Вона руками відгороджувала від себе привид. — Я спокутую цей гріх — я молитися буду, постити. Я в черниці піду... Не муч мене! Пусти! — Вона рванула собою, впала навколішки перед образами: — Святі Угодники й Ти Матінко наша—її голос заломлювався в благанні: — Моліть Бога за мене грішну, що хотіла руку на себе наложити й синка свойого втроїти... Артимку — простягнула вона руки до стола: — Дитино моя. Хойці до мами — хойці. Я тобі кучері розчешу. Диви який пелехатий!..

— Василю! — Марія встала: — Чому не читаєш вечірних молитов? Пізно вже. — Диви, як Артимко здорово спить. Набігався за дня пустунчик мій коханий. — Вона схилилася й поцілувала край подушки. — Ой ходить сон коло вікон — приспівувала Марія й гладила ніжно - пестливо подушку, аж задивилася в куток і закаменіла в якомусь внутрішньому, радісному захваті...

Пізно в ночі вернув Артим домів. Його безмежна радість задержала його з товаришами. Він був як дитина й Петро сказав: — Він впився щастям...

Вже з порога гукнув Артим матері радісне привитання з новим днем, бо було вже по півночі, а він бачив світло в вікні — значить мати не спить, дожидає його. Та ніхто не відгукнувся. Артим прискорив кроки і його очи розширилися з жаху: Перед ним, під святими образами, на столі вечера, а на стільці біля постелі мати страшна, розкудовчена, з божевільними очима. Артим кинувся до матері, обняв її руками, та Марія вирвалася прудко й замахнувшись з цілої сили вдарила його боляче по щоці.

— Ха-ха! Ха-ха!“ — реготалася вона дико.— Прийшов. Антихристе — прийшов?!.. Га?! Я впізнала тебе, хоч ти в мойого Артима вподобу вкрав... Хе-хе! Хитра стара баба — що?! — Ти пекельне кодло! — й Марія вхопила зі стола тарілку й замахнулася в сина. Тарілка з брязкотом розбилася на долівці й білими черепками світила по кутках.

Артима огорнув страшний жах, що його мати прецінь божевільна й що він безрадний, безпомічний. Він припав до Марії, цілував її руки, благав одного розумного слова, та вона добряче кивала головою і називала його своїм Василем.

В своїм божевільнім болі глядів Артим кругом рятунку й його погляд спинився на свят-вечері, образах, свічках і він зрозумів від чого збожеволіла мати... Це нові боги взяли в його

коханої матусі розум. Ці боги до котрих вона прийшла, — перемогла себе й прийшла, ради нього. Бо вона була добра. А вони — вони?

— Вони жорстокі сину бо в них немає правди,..

— Мамо! В них немає правди!

Немає правди в тому, що вбиває добро — а вони вбили його найбільше добро, забрали йому матір. А дали? Дали божевільну. Ха-ха!

— Боги! Жорстокі нові боги, що даcте ви мені за це добро, що було моєю матірю?!

— Нішо?! Ха-ха! — в кутку відгукнулось: „нішо!" Артим дико зареготався, виняв з кишені револьвер й холодно приміряв до скрані: Він піде з цього світу, бо в нього немає вже на землі нічого. В одній хвилині розлетівся його чудовий храм, як щось кволе й гидке.

Та божевільна Марія простягнула благально руки — „не стріляй! В мене синок маленький. Не осирочуй дитини!" Вона припала перед сином на коліна й підняла свої непритомні очі на нього: „Що Господь дав — людина відняти не може!"

Артим заточився мов пяний й сховав револьвера в кишеню

Якась настирлива думка билася по його зболілім мізку й він тер чоло рукою. Та враз — він метнувся до печі, наклав сухого хворосту, черкнув сірником і веселий вогонь багрою і золотом обкинув кімнатний сутінок. Артим швидко виняв скриню з-під постелі, нервозно витрусив з неї брошурки. Цілими оберемками знімав книжки з полиць.

На устах осіла болюча, іронічна морщина, а руки з силою кидали колись кохані книжки в огонь. Клаптик по клаптику ковтав він свою страву, аж згорів останній шматок і перемінився в попіл. У попіл перемінилися молодечі мрії, пориви, ідеали. Все чим переповнена була його душа до сьогодні.

Повільно котилися хвилини ночі назустріч радісному світанкові, спровола догоряли грубі воскові свічі. Іх вузке, мерехтливе полумя, кидало снопом погасаючих іскор на сплячу тихо, з божевільним усміхом щастя на блідих устах — жінку й понуре, зболіле лице людини, що гострий мов сталь погляд впялила в сірий попіл холодної печі.

— — — — — — — — — —

У моїй кімнаті вже ніч. Вогонь погас і стало холодно. Ніч така темна й непривітна, як моя казка...

Засвічу свічку й буду дивитися, як її жовте, слабе полумя, піднімається струнко в гору....

Благословенний хай буде малесенький промінчик, що дає стільки радісного світла, в темну, холодну, зимову ніч.

Проф. О. Мицюк.

Причини світової господарської кріэи.

На цю тему просила Редакція, аби я висловився науково, але, як можна, коротше. Те „як можна коротше“ є характеристичне. Не для самої Редакції „Дзвонів“. Ні. Їй вже належить признання, що в місячникові загально-культурного характеру, вона хоче подати своїм читачам, хоч стисло, але й про таке явище, як господарська кріза. Те „покоротше“, в перспективі аж до зера, є характеристичне для цілої посейбічної патентованої науки. Коли виключимо дві високі еміґрантські школи, то є на Чехах, а обмежимося галицько-українською наукою, то в ній сàмі пекучі питання сучасности, що всіх чіпають, всіх примушують себе відчути, господарські, — є найбільш іґноровані, їх обслуговування наближується до зера! Це насамперед відноситься й до нашої посейбічної Академії Наук, Наукового Т-ва ім. Шевченка, що навіть економістів немає серед своїх членів, а надіслані зі сторони наукові праці по економіці розглядаються чи фільольоґами чи взагалі не фахівцями, а по ухвалі маринуються довгими роками. В друках дається переваги іншого роду писанням, часом „причинкам до причинок“ і українське суспільство під оглядом економічним стоїть на найнижчім рівні знання. Навіть редакторам укр. львівських часописів небезпечно давать на редакцію наукової економічної розвідки, бо bona fide зіпсують... „Кажемо це не в гнів і не в осудження, а лише констатуючи сумний факт.

Задля такого низького рівня економічного знання в нашій широкій публиці говорити про причини крізи не можна без того, щоб поперед не подати деякі, в популярнім викладі, передпосилки.

1. Усвідомім собі, що індустріяльне виробництво з одного боку, а сільсько-господарське з другого — два ріжні типи виробництва. Серед низки ріжниць, під оглядом нашої теми, вкажемо тільки на такі: індустріяльне—скупчене по волі людини, як вона хоче, незалежне від біольоґічних процесів, також метеорольоґічно-атмосферних і геольоґічних даних, в нім людина вільно може комбінувать етапи обробки, як зуміє. Інша річ сільське господарство: воно розлите в просторі, піддане біольоґічним процесам, залежить од природної якости землі, атмосферних опадів, тепла, світа — соняшного — од такої низки факторів, над якою людина не має влади, а які (фактори) означують її діяльність. Є спільні правильности („закони“!) для обох цих родів виробництва, але є такі правильности, що належать індустрії самій тільки, чи лише самому сільському господарству.

2. Забудьмо уяву, що світ господарських явищ перебуває в стані спокою, статики, і це ніби його „нормальний“ стан. Цілком навпаки: нормальним для нього є вічно мінливий рух, віб-

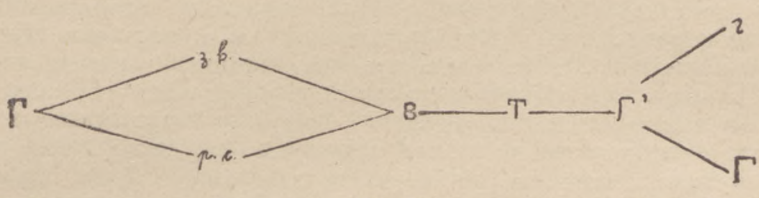
рація, динаміка. Ми, українці, можемо гордиться тим, що саме наш, а разом і великий всесвітній економіст Туган-Барановський довів, яким є оте друге представлення про „нормальне“ в господарських процесах, ставши нині загально визнаним. Вічно мінливому рухові піддані обидва головні роди виробництва, в тім є схожість, але поза тим є й величезна ріжниця.

3. Усвідомім собі, що індустріяльне виробництво проробляє свій динамічний рух хвилясто, нагадуючи океанські хвилі. Той рух дається розкласти на поодинокі хвилі (циклі), а в них розріжняється такі головніші фази: підйом, кріза, падіння і застій (депресія чи стаґнація). Як океанська стихія постійно двигається, так індустріяльне життя постійно проробляє хвилі (циклі) з усіми фазами по черзі. Довжина хвилі в часі п р и б л и з н о сягає 8—10 років; момент крізи звичайно самий короткий, це тільки момент перелому, більш менш панічний; довготривалими є підйом і застій чи депресія; про останню то найбільш і говориться в публиці, бо вона найбільш одбивається на всіх, хоч широка публика оперує невірним слововживанням: говорить „кріза“, коли власне, має діло з застоєм (депресією, стаґнацією). Перечислені фази є специфічною формою вияву руху в індустріяльнім і взагалі позасільсько-господарськім житті в цілому. Ота безугавна мінлива хвиляста рухомість через окремі фази єдиного і цілого господарського процесу зветься конюнктурою. В тім, що господарський рух йде хвилями (циклями) і по фазам є правильність номографічного порядку і проблємою досі не розгаданою зостається: чому саме так, а не інакше йде господарський розвиток. Не дивно, — вчення про господарську конюнктуру, за початковане Туган-Барановським, є наймолодшою наукою в порівнанню з останніми розділами політичної економії.

4. Мусимо знати, що сільське господарство, завдяки згаданим вище особливостям, в своїм рухові тієї хвилястости (цикличности) не виявляє. Воно має свій окремий динамічний рух, відмінний від індустріяльного. В постійних хитаннях цін на його вироби сільське господарство іноді входить в таку смугу, коли виявлений в цінах грубий зиск не підіймається над кошти виробництва і такий стан принято називати аграрною крізою чи депресією. Розходиться не про поодиноких господарів, — в окремих недотепних господарів може бути індивідуальна кріза господарства і в той час, коли навколо її не буде. Ходить про явище масове, яке загрожує багатьом продуцентам в сільськім господарстві спустошінням їх хазяйнування і то цілих районів, країн чи навіть частин світа. Такого рода аграрних кріз, чи вірнійш сказать депресій, в Европі від початку XIX в. ми знаємо три. Перша вибухла після наполєонських війн і тривала з 1818 по 1830 р. Друга сільсько-господарська депресія почалася з 1875 р. і тяглася по 1900 р. Як бачимо, вони одзначаються довшою тривалістю, ніж конюнктурна хвиля в індустрії: перша аграрна депресія тяглася 12 а друга 25 років. Але головний перебіг тих аграрних депресій проходив за підйомних фаз індустріяльної

конюнктури. Остання аграрна депресія розпочалася в інтернаціональнім масштабі з 1920 р. і з деякими перервами (рік 1924) тягнеться до нині, зійшовшися на цей раз з затяжною поза сільсько-господарською (індустріяльною, транспортовою тощо) депресією. Получилася в час, що ми переживаємо, індустріяльна й аграрна депресія разом, чи загальна господарська депресія і при тім в міжнароднім масштабі. Явище, якого ще не знала історія, і заговорили про крізу цілої сучасної капіталістичної системи господарства.

5. Мусимо уявити собі, що суспільний, як і приватній, капітал пророблює свою роботу на господарськім полі по такій упрощеній (шкільній) схемі:

Тоб то грошевий капітал (Г) обертається почасти в засоби виробництва (з. в.), почасти на винайм робочої сили (р. с.). Робоча сила при помочі засобів виробництва (основного й оборотового капіталу) створює вироби (В). Коли виріб поданий на ринок, він стає товаром (Т) і робить пропозицію чи подачу. Як товар продається, приходить до грошей, лише в більшій сумі ніж вложено (Г'), бо з неї треба репродукувати вложений капітал (Г) і мати від цілого обороту зиск (г), без чого капітал (Г) не був би заангажований в виробництві. Запамятаймо, що процес від Г до Т є легчим, і приводить до коштів виробництва чи самовартости продукту. Калькуляція самовартости є секретом підприємства, вона робиться при зачинених дверях: в торговельні книги підприємства в правовій державі сторонні йому особи можуть заглянути тільки по припису судової влади. Навпаки, здавалося б є—після схеми — коротка путь від Т до Г' є гордієвим вузлом не лише для окремого, але й для цілого народнього господарства. Розходиться про обернення товару в ціну, в гроші, щоб він знайшов попит і неабиякий, а такий, котрий реалізувався б в цінах, при чім ціна обовязково покривала б не лише кошти виробництва, але й перевищувала їх, щоб одержати зиск (?); і знов, неабиякий зиск, а не менче пересічного зиску існуючого в даній країні і в даний час. Зиск менше тої височини, або який дорівнює тільки коштам виробництва дає підприємцеві вказівку, що він має шукати ліпшого приміщення свойому капіталові. Так діється в сприяючій фазі конюнктури чи за сприятливих обставин в сільськім господарстві. В час же господарської депресії стає масовим явищем, що зиску (?) або недобирають до пересічного, або ціна не покриває навіть коштів виробництва; але за господарського лихоліття, коли ніде дітися, мусять такий скрутний період переживати

до нового оживлення, підйому. В неможливості реалізації товару (Т) за приємливі ціни, тоб то даючі зиск (Г') виявляється критична ситуація, кріза, як кажуть загально, чи депресія, як власне слід би її назвати. Причини тої ситуації очевидячки лежать як на боці пропозиції, тоб то шляху від Г до Т, так на боці попиту, що виявляється в цінах і грубім народньо-господарськім зискові (Г). Так стоїть справа з підприємствами, що працюють на обмін чи на збут, якими є капіталістичні підприємства. Одначе в наш час і з осібна в сільськім господарстві різко виступає своєю многоміліоновою численністю тон трудового господарства, що більш чи менш інакше реагує на депресії. Частина його, приймає участь в збуті злишками, що зостається від прохарчування родини, на тих злишках відчуває депресійний стан з тою особливістю, що трудове господарство буде уважати для себе вигідним збут ще й тоді, коли для капіталістичного підприємця він є вже невигідним. То тому, що мотив хазяйнування трудового господаря не той, що капіталістичного: трудовий господар стремить видобути зі свого господарства не менше пересічної зарібної платні робочого в капіталістичнім сільськім господарстві. Отже депресія, одбиваючись на ньому, не має одначе таких наслідків, що для капіталістичного сільського господарства. Коли б трудове селянське господарство свою риночність мало незначну, — ідеальноопкосних господарств в Европі по цей бік Збруча не можна собі представити, — то й вплив депресії так само одбивався б на ньому в малій мірі, або в залежності від обєктив збуту і зовсім не одбивався. Трудові ж сільські господарства споживчого типу, тоб то виробляючі тільки для власного прожитку, або яким може свого виробу й не вистарчить для прожиття, або зістаються далі дужими до аграрної депресії, або вона їм навіть на руку, поскільки їм доводиться хліб купувати, як напр. нашим верховинцям. Розуміється, підчас сполуки обох родів депресій: індустріяльної й аграрної їм не уникнути наслідків індустріяльної, поскільки вони напр. виступають як заробітники. Цим ми — не розвязуючи всего питання про легче перенесення депресій трудовими і споживчими селянськими господарствами в цілому, хочемо лише вказати, що ріжні типи господарства по ріжному відчувають тягар депресійного стану.

6. Врешті, в цілому світове господарство є нічим не регульоване. Пропозиція товарів (Т) є непогодженою, тобто стихійною; кожний виробляє, що хоче і скілько хоче та пропонує на ринок. Попит в свою чергу не погоджений з пропозицією—може їй не відповідати кількістю, чи якістю; про відповідність чи невідповідність пропозиції — в цілому і по поодиноким галуззям і артикулам — попиту свідчить феномен цін, основний і кардинальний феномен в народнім господарстві і науці політичної економії. Ціни постійно колибаються, вібрують; найчутливішим приймальником (ніби сейсмографом) тих колибань є біржа, як найдосконаліший ринок. Ті колибання цін в окремих пунктах на якийсь конкретний риночний предмет, навіть вироблений в тім-

же місці, стоять в звязку з колибанням цін на світовім ринку і господарство якогось села напр. Галичини невидимими нитками обмінного механізму звязується через той світовий ринок з господарством якоїсь кольонії, скажім в Америці. Цей звязок є й взаємозалежністю: низькі ціни, напр. на пшеницю українського селянина залежать від розширення сійби тогож хлібного збіжжа і від добрих урожаїв і т. д., на фермі американського хлібороба. Пересічний господар і в голові собі не покладає, що той звязок є фактом з далекосяглими наслідками взаїмо-залежности; що його господарська одиниця є складником міліонів подібних одиниць, які разом дають цілість світового господарства, в якім ділає гетерогенія цілей.

От з тими вищенаведеними умовами, усвідомивши їх, ми можемо приступити до причин сучасної господарської депресії.

Один економіст для одної кризи середини XIX в. налічив 148 причин; для сьогодняшньої депресії один з німецьких економістів начислив... 550 причин! Що до нас в данім разі, то нехай читач не сподівається, що ми йому почнемо перечислять всі причини сьогодняшнього господарського лихоліття. Не тільки тому, що й перелік у 550 причин є все ще невичерпуючий, а головне через те, що уважаємо далеко доцільнішим показать, що саме впливає крізоподібно на звичайний коловорот суспільного капіталу, якого схему ми подали ранійш. Так, на нашу думку, ми одержимо більш повчаючу картину, зафіксувавши тільки впливи самих основних причин по етапам коловороту, капіталу.

В науці про господарську конюнктуру є плідний поділ причин кріз на екзогенні й ендогенні. Перші впливають на господарство з-зовні його, другі — тісно звязані з внутрішнім характером народнього господарства. Ми підемо за цею клясифікацією і звернемося насамперед до екзогенних впливів на господарські процеси, памятаючи, що як екзогенні так і ендогенні причини ще бувають загального характеру і льокального.

Між екзогенними причинами загального характеру насамперед виступають, розуміється, причини політичні. Щоб не заходить далі в історію, обмежуємося до наслідків світової війни. Вона по підписанню мирового договору продовжена переслідуванням переможного противника на економічнім полі: контрибуції, репарації тощо, — які ставлять цілу економіку Німеччини й її б. союзників в специфічні умовини виробництва і збуту. А військовий комунізм воювавших армій знайшов своє продовження в „комунізмові“ С.С.С.Р., закритому для вільного обміну і перебуваючому ось вже 14 років в хронічнім недоїданні, недовбранні, недовзутті... Світова війна показала, яке величезне значіння має самовистарчальність держав в критичну хвилю і після неї не тільки С.С.С.Р. стремить до самовистарчальности, але цією ідеєю заражені і новоповставші держави, що гіпертрофічно розвивають свій неомеркантилізм під захистом мит на новоповставших кордонах; оскільки те стремління і той неомеркантилізм створюють господарську задуху видко по тому, що раді були б появі на теренах умершої

Австро-Угорщини якогось союзу, щоб розбиту економічну цілість воскресить під новим змістом, а що не так то легко зробить. Світова війна породила ідею національного самовизначення, яка, зостаючись недодержаною послідовно відносно всіх недержавних національностей, як мстивий привид неодступно блукає чи виявляється, то перед Лігою Націй, то перед парляментами, то в формі могутнього руху до національної суверенности, породжуючи вслід за національними й господарські тертя; клясичним прикладом хай стане хоч би британська Індія, де англійські товари підпали систематичному і хронічному бойкотові. Подумать тільки, що значить, коли по політичним причинам 160 міліонова людність Совіцької держави і 400 міл. індійська людність відділені від попиту на европ.-америк. вироби, а до того ще додаймо й вічно революційний Китай, з його 500 міліоновим населенням! (Числа приблизні). Світова війна породила фашизм, що свою експанзію наміряє ледви не до кордонів колишньої античної Римської держави, а який збирає кулак на ближчу майбутність. Світова війна лишила покордонні тривалі непорозуміння, хочби згадать стремління мадяр до серіозної виправки кордонів, стремління німців до усунення Данцігського коридору... По світовій війні все ятряться старі проблєми, як Німеччини а Франції, Франції а Італії, Балкан, Середньої Европи, проблєма більшовицького Союзу, проблєма Японії і Китаю, проблєма самостійности України..., — що своєю нерозвязаністю негативно впливають на світово-господарські процеси. Врешті, світова війна поглинувши гекатомби жертв масової людности, в розплату за те в усім світі з небувалою силою видвигнула на фон соціяльного життя широкі людські маси, які, під назвою демократії, в тій чи іншій формі але давлять у бік маєткового вирівняння по всій лінії, тягнучи за собою стремління до забезпечення вищого рівня екзистенції і часто ставлячи інтереси споживання вище інтересів продукції. З екзогенно-льокальних причин годі не назвать випадки відхилення від парляментарного режіму, до режіму напр. диктатури, що зразужураховується міжнародньою біржою, або випадки тривало небезпечного сусідства одної держави з другою, що тягнуть за собою напняття і підвищене військове поготівля. Всі ті екзогенні причини, — а їх можна би було збільшити ще цілою низкою, — пригнічуюче впливають на цілий світовий господарський процес, бо він, як сказано нами у вступі, невидимими, але міцними нитками звязаний між собою і яканебудь, ніби хатня революція, скажім десь в Мексіко, революціонізуюче, чи пертурбуюче одбивається й на справах господарства в Европі; не кажучи вже про те, що европейські випадки напруження між сусідніми державами часто переходять в економічну війну; одною з них є напр. митна війна за останні півтора роки між Угорщиною і Чехо-Словаччиною, що між іншим, страшенно тяжко відбилася на господарстві Підкарпатської Русі, зачіпивши нашого верховинця чи гуцула, хоч би в формі безробіття, а який, ні сном, ні духом не винен в тих причинах своєї кризи...

(Докінчення буде).

Українська дипльоматія і держави антанти в році 1919.

(Докінчення).

Перший, якому вдалася утяжлива експедиція до Парижа, був предсідник Делєгації „Української Народньої Республіки“ на Мирову Конференцію, наддніпрянець Г. Сидоренко, якого нота з 10. лютого 1919, що вимагала признання України й допущення її до мирових переговорів, була першим офіціяльним кроком українців в Парижі[1]). Щойно місяць пізніше, в останніх днях лютого 1919, допущено до Парижа віцепрезидента цієї делєгації, галицького державного секретаря закордонних справ Д-ра Василя Панейка, а другому з черги найважнішому представникови Галичини, Д-рови Степанови Томашівському, уділено французький дозвіл на приїзд знов аж два місяці пізніше, при кінці квітня 1919, та й то аж після американсько-англійської інтервенції в цій справі перед „Найвищою Радою“. Навіть таких у найвищій степені дрібничкових засобів, як перешкоджування прибуттю нечисленних представників Західної України до Парижа, не цуралися французи, щоб шкодити крайкови, якого судьбу вони й без того тримали в своїх руках. Отже поки що на протязі квітня й травня українська місія змогла в повному складі взагалі зявитися в Парижі[2]), властиве рішення щодо існування України яко держави вже наступило в наслідок того, що з одного боку партія Foch-a здала українську гру, а з другого, що Англія стала незмінно на становищу відбудування Росії. Але не лиш загально-укра нська, а й ексклюзивно-галицька справа була від квітня 1919 вже в европейській політиці пропаща. Якщо Англія не вважала вартим, обставати за Галичиною з найкрайнішою енерґією наприклад відмовляючися від того, щоб переговорювати про питання польських західних границь, як довго поляки не приймуть бажаного для Англії миру з Галичиною, і якщо Польща і Франція не дали себе знесмілити одними тільки застереженнями і протестами Англії, тільки переводили рішучо політику „доконаних фактів“ щодо Галичини аж до кінця, то тоді все, що українці могли дипльоматично осягнути, було що найбільше припізнення формального, з між-

---

[1]) Лозинський, op. cit. ст. 114, Notes présentées... ст. 5—11.

[2]) Крім тільки-що згаданих осіб належали до цієї делєґації: прибувші в квітні 1919 представники Наддніпрянщини Арнольд Марголин, Олександр Шульгин, Сергій Шелухин, М. Кушнір і Др. Матюшенко. 7. травня 1919 прибули ще галичани Др. Михайло Лозинський і повковник Дмитро Вітовський в справі польсько-українського перемиря. В червні 1919 належав до делєґації теж галичанин Др. Теофіль Окуневський. Крім цього делєґація мала невеликий персонал перекладчиків і урядовців. (Марголинъ, op. cit. ст. 105—106, 134 ff, Лозинський, op. cit. ст. 114—117).

народньо-правного становища важного признання французько-польських „доконаних фактів“ у Галичині, але в ніякому разі призведення якогось для Галичини сприятливого матеріяльного рішення. Цю найвищу міру успіху галицькі дипльоматичні представники в Парижі, Др. Василь Панейко і Др. Степан Томашівський, пізніше теж і справді осягнули — якщо від самих українців взагалі щонебудь в Антанти залежало — і більше осягнути вони не могли.

До тих розпучливих зовнішних обставин, серед яких мали ділати дипльоматично українці, долучувалися ще й їхні внутрішні спори в Парижі, які їх до решти параліжували. Вину в цьому не несли українські дипльомати особисто, тільки факт, що держава, яку вони репрезентували, взагалі не вела ніякої на якийсь означений напрямок рішеної закордонної політики, якої виконавцями були б дипльомати. Тому отже, що власному усмотрінню дипльоматів залишено означення самих підставових напрямків закордонної політики їхньої держави, а не було якогось одного можливого напрямку, тільки було кілька, то очевидно мусіли предприняття поодиноких дипльоматів дуже сильно собі суперечити. Аджеж існували на ділі не одна, тільки дві українські держави з ріжними і собі взаїмно суперечними кругами інтересів, але найголовніше було те, що такої України, яка билася рівночасно і з Польщею і з більшовиками і в добавок протиставилася російській контрреволюції, ніяк не можна було помістити в ніяку з тих політичних систем, що боролися за Східну Европу, якщо Україна не хотіла рішитися зректися з тої чи іншої своєї воєнної цілі. Аджеж борючася на всі боки Україна була за слаба, щоб наче б то кидаючи виклик усьому світови, встоятися виключно власними силами і не потребувати ніякого спертя на ніяку зовнішну систему.

Зі становища поставлення якоїсь української держави в Східній Европі в боротьбі проти більшовизму обєктивно найправильнішим підставовим напрямком, який докладно відповідав закордонній політиці Гетьманської Держави, був той, якого репрезентували представники Наддніпрянщини Арнольд Марголін і Олександер Шульгин. Цю напрямну лінію сформулував Марголін після своїх переговорів в Одесі з представниками донців, кубанців і білорусинів: з генералом Черечукіним і Л. Бичем та з білорусином генералом Бакановичем, згл. консулем Некрашевичем, у їхньому спільному меморіялі, який передано 5 лютого 1919 генералови d'Anselme-ови в Одесі. В цьому в найвищій степені цікавому не його надзвичайно слабою аргументацією, а його тенденцією документі[1]) звертали ці більше чи менше легітимовані представники України, Донщини, Кубанщини і Білої Руси увагу на це, що в виду вибуялого розросту неросійських національних рухів від року 1917-ого до по-

---

[1]) Текст цього документу є надрукований в цілості у Марголина, op. cit. ст. 114—118

біди над більшовизмом в ніякому разі не могла довести заскорузлість, з якою й Антанта і російська контрреволюція трималися відбудови якоїсь — а хочби й федеративної — Росії, тільки що навпаки лиш підтримування творених національних держав на ґрунті колишньої Росії могло розвязати такі сили в Східній Европі, які в союзі з російською контрреволюцією були б досить сильні, щоб більшовизм перемогти. А щоб отаке рішення влекшити і російській контрреволюції й Антанті, звертав цей меморіял увагу на те, що в таких умовах відбудова давної єдности Росії була б можлива лише в той спосіб, що залишено б конституантам цих усіх нових національно-державних творів, щоб вони після перемоги над більшовизмом евентуально рішилися, чи союз отих держав між собою має перемінитися в якусь федерацію.[1])

З перспективи минувшого від того часу ледви, чи можна сумніватися, що якщо ходить про відбудову Росії, то не російська контрреволюція, тільки більшовизм годився до того, щоб цю ціль осягнути, а якщо — а це й було ціллю Антанти — ходить про знищення більшовизму, то зновуж не сама одна російська контрреволюція, тільки щойно її прямування до перебудови Росії в національно-державні области в союзі з немосковськими національними рухами могло було б призвести оте знищення більшовизму. Але російська контрреволюція не задоволювалася тою формулою українсько-московської згоди, яку заступали Марголін і Шульгин, тільки настоювала на тому, що про народи Росії має рішати будуча „всеросійська конституанта", в якій московський народ мав би більшість, і тому вимагала, щоб Наддніпрянщина підчинилася або під адмірала Колчака або генерала Денікіна. Тому розбилися теж і переговори, які Марголін вів із представниками ріжних російських партій у квітні й травні 1919 в Парижі.[2]) А що Англія приймала оте для українців до приняття неможливе російське становище, так що для програми Марголіна можна було евентуально зєднати ще тільки Францію, то треба було б консеквентно піти ще на крок далі і пробувати дійти до згоди з французами на кошт Галичини. Але цієї консеквенції не можна було витягнути з уваги на окремішні галицькі цілі, і в цей спосіб напрямок Марголіна був спаралізований.

Раз Англія стояла за відбудовою Росії і рівночасно за „самовизначенням" галичан, то їм не оставало в Парижі нічого, як тільки по змозі відрікатися від Наддніпрянщини яко якась окрема й самостійна, щодо Наддніпрянщини, так сказати, незаінтересована держава. Так теж і робили Др. Василь Панейко і Др.

---

[1]) Марголинъ, op. cit. ст. 109—121.

[2]) Розмови велися з Маклаковим, і з соціялреволюціонерами й іншими представниками російської демократії як Соколов, Слонім, Сухомлін, Керенський, Вісняк, Авксентьєв, Львов, Н. Чайковський і ін. (Марголинъ, op. cit. ст. 138—143, Лозинський, op. cit. ст. 117).

Степан Томашівський, підкреслюючи в своїй акції з натиском, що Галичина є від Наддніпрянщини цілком незалежна, і скриваючи цю акцію старанно перед рештою української делєгації в Парижі. Але якщо вони хотіли б їхнє становище в Англії скріпити і її не тільки з господарського, але й політичного боку в Галичині заінтересувати, то до цього не вела ніяка інша дорога крім тої, щоб Наддніпрянщина сфедерувалася з Денікіном і щоб, спіраючися на Денікіна, Галичина стала англійсько-російською заставою проти поширення французьких впливів у Східній Европі. І дійсно Панейко шукав теж на цій базі звязку з російською контрреволюцією,[1]) але цей звязок не міг до нічого допровадити, бо на заваді стояла ірредентистично-сепаратистична Наддніпрянщина. Отже українці були теж і в цьому напрямку спаралїжовані.

Найслабшою була дипльоматична гостроумність у репрезентантів повного збереження одностайної української державности і всіх звернених рівно проти Польщі, що й проти Росії українських домагань, у Дра Михайла Лозинського і в полковника Дмитра Вітовського. Ці протестували проти цього, що Марголін і Шульгин подавали вигляди на федерацію України з Росією, бо це суперечило національно-державницькій доктрині. Вони підносили заміти проти Панейка й Томашівського, бо їхня окрема акція противилася принципові української одностайної державности. Вони вимагали, щоб класти натиск на те, що Україна бажає своєї національної державности, а не на те, що Україна є фактором у боротьбі з більшовизмом.[2]) Ніяк тільки не можна пояснити, чому вони взагалі пішли до Парижа і там просили справедливости й помочі, коли вони з гори були рішені не піддатися ніяким умовам антантських держав, яким вони свої благальні прохання предкладали! Тож ноти, якими теж цього напрямку, Г. Сидоренко, бомбардував Мирову Конференцію, належали до найневідрадніших еманацій українського політичного духа: цим ділєтантам, які про тогочасне світополітичне положення не мали ніякого поняття, здавалося, що „Антанту“ можна найліпше „заінтересувати в Україні“ такими небилицями як „Україна в ролі заборола для оборони Дарданелів, Суеського Каналу, Перського Заливу і Індій.[3])

В чому українці дійсно були згідні, це були їхні зусилля знайти по змозі якнайбільше приязну стичність із жидівством, яке репрезентоване своїми могутніми інтернаціональними організаціями, виступило на Паризькій Мировій Конференції перший раз у новій історії яко самостійна потуга. Це випливало не тільки з міркувань, що не можна робити собі ворогом потуги, яка своїм фінансовим капіталом охоплювала цілий світ. Серед української демократії були з давен давна надзвичайно сильні сентименти до жидівства яко до переслідуваного племени. В Гали-

[1]) Лозинський, op. cit. ст. 115—116, 118—119.
[2]) Лозинський, op. cit. ст. 114—116, 118.
[3]) Пор. Notes présentées...

чині можна було говорити просто про повну українсько-жидівську симбіозу, а провідні круги Наддніпрянщини, як вони були репрезентовані і Володимиром Винниченком і Симоном Петлюрою, вважали, в рішучому осуджуванню погромів, участь жидів в наддніпрянському державному проводі більше бажаною, аніж участь представників всіх інших національних меншостей України. Вони були перепоєні переконанням, що в виду недостаточної сили української інтелігентської верстви і в виду браку представників торговлі й промислу в таборі українського націоналізму, як теж в виду ворожнечі росіян і поляків до України, створення якоїсь української держави без по змозі якнайбільшого притягнення жидівства до управи державою було просто виключене.[1]) Тож до українських дипльоматичних місій належали численні жиди, з яких найвизначнішими були Арнольд Марголін у Парижі і Др. М. Вішніцер у Льондоні. Через те українці зискали вправді в Парижі багато тісніші звязки до жидівських кругів, ніж до представників якоїнебудь іншої потуги,[2]) але вони всетаки не осягнули ані навіть найменшої підтримки з боку жидів[3]), мимо тверджень Дмовського, які цьому суперечать.

Таким чином був би вичерпаний останній і найслабший — у порівнанню з усіми іншими майже не маючий ніякого значіння — з усіх факторів, що рішали в Парижі про українську справу: українська дипльоматія.

Ділєма, перед якою була поставлена Паризька Мирова Конферерція в цій цілій справі, була ясна. Щодо Наддніпрянщини стояло питання про те, що вело по всій імовірності до знищення більшовизму: чи підтримання відбудови контрреволюційної Росії, чи піддержування розподілу Росії на національно-державні области. Антанта рішилася після деяких хитань одно-

---

[1]) Пор. писання наддніпрянського жида Марголіна, op. cit. passim, особливо ст. 135 ff. Є це без сумніву одною з найбільших похибок жидівської політики після світової війни, що жидівство всього світу заявило себе в 1926-ому році однодушно за душегубом безвинно вбитого Симона Петлюри. Після цього визову і після цього ніякими засобами не гидуючого поборювання цілого українського руху, на які собі тоді дозволила була вся жидівська світова преса, ледви чи ще колинебудь удасться відновити ту симпатію для жидів, яка характеризувала інтеліґенцію українського народу в 1919-ому році.

[2]) Марголинъ, op. cit. ст. 347, 355 f, 397 f і на інших місцях.

[3]) „Жиди (Західної України, В. К.) не заявилися, як здається, за ніодною партією (ні за поляками, ні за українцями, В. К.). Для них яко для малої і не дуже популярної меншости було без сумніву небезпечно робити це, особливо в такому часі, коли збройна боротьба продовжувалася й її вислід ще був непевний. Здається, що вони, мудро поступаючи, чекали, куди звернеться біг подій“, так міркує Temperley, op. cit. Том VI. ст. 270. Обєктивно це міркування є неправильне, бо жидівське населення стояло за галичанами без уваги на погромницьку анархію на Наддніпрянщині, так що навіть на їхньому боці повстав був жидівський леґіон. Але що Temperley взагалі може так судити, доказує, що в архівах анґлійського міністерства закордонних справ, які стояли авторам цього твору до розпорядимости, немає ніяких жидівських вставлювань на користь галичан.

душно на відбудову Росії, і тому ясність отої ділєми нічим не затемнювалася. Щодо Галичини проблєма була так само ясна: стояло питання, чи Східна Галичина має бути прилучена до Польщі, чи має бути признана західно-українська держава. Але що погляди Франції й Англії про це розходилися, то ця ділєма, хоч на ділі вона й яка ясна була, стала більш-менш від березня 1919, коли воєнна перевага Польщі почала бути чимраз виразніша, пробним каменем для гостроумности експертів, для вмілости дипльоматії великодержав ховати їхні власиві цілі за „безінтересовними замітами", для зручности поляків по змозі якнайбільше закаламутити воду, щоб можна було по змозі непомітно приготовити й перевести „доконані факти", коротко говорючи, ота ясна ділєма стала загадкою, тим менше можливою до розвязання, чим стараніше й грунтовніше про неї переговорювано, щоб знайти якийсь компроміс, який на ділі був абсолютно неможливий. „З усіх питань, які торкалися Польщі", каже про це англійський історик,[1]) „було східно-галицьке питання може найбільш скомпліковане й найтрудніше".

Отже твердили англійці:[2]) „Якщо Польща має бути внутрі й назовні сильна, то необхідно, щоб її підставами було самовизначення. Бо якщо Польща дістане крім неминучої жидівської й німецької меншости ще й на сході більші маси ворожих для неї литовців, білорусинів і русинів, то її політична спроможність буде тим менша, чим більший буде простір Польщі, і вона стане чимсь у роді давної Австрії, конгльомератом національностей, нездібним до того, щоб зі своїм населенням поводитися справедливо і щоб правити демократично. З-зовні вона буде оточена перстенем ворогів, які, перепоєні болючим почуттям, що їм сталалася кривда, будуть на пограничних землях Польщі проповідувати євангеліє ірреденти і роздмухувати бунт в очікуванню нагоди — якої цілком не трудно буде знайти, — щоб на Польщу напасти мілітарно. А цими ворогами будуть дві з найбільших потуг Европи: Росія й Німеччина. Було б для поляків мудро, уникати кожної можливої причини конфлікту з Росією, навіть за ціну, що Польща признала б у цьому чи іншому випадку щось таке з російських претенсій, що вона почувала б несправедливим. Передовсім небезпечно було б використовувати тимчасову слабість Росії й анектувати пограничні народи, не даючи їм нагоди на свобідне висловлення їхньої волі. Такі речі вправді розділили б Німеччину й Росію в просторі, але звели б їх до купи в душі, і це могло б легко мати за наслідок якийсь новий і цим разом уже остаточний поділ Польщі, з якого її вже не змогла б ніколи спасти ніяка людська сила".

А французи відповідали, що „це є обовязком Конференції створити велику Польщу яко вал проти більшовизму і яко союзника Франції в якійсь її будучій війні з Німеччиною".[3])

[1]) Temperley, op. cit. Том VI ст. 266.
[2]) Temperley op. cit. Том. VI. ст. 239—240.
[3]) Temperley op. cit. Том VI ст. 242.

А тепер приходили до слова кидані ріжноманітними факторами заміти;[1]) „Поляки мають повну підставу, займити частини пограничних з Росією країв, щоб їх визволити від анархії і щоб Польщу прикрити перед більшовицьким нападом. Як довго в цих краях сюди й туди бються, так довго неможливо забезпечити самовизначення, і було б очайдушно, якщо не глупо, вже тепер рішати про дальшу судьбу цих країв. Сподівалися, що Колчак і Денікін відбудують Росію, так що тоді можна було б з нею переговорювати про приналежність цих спірних областей. Але ці надії робляться чимраз меншими. Більшовицькими арміями загрожені, війною, голодом і недугами ослаблені, ці пограничні народи взагалі не є в стані заснувати якусь міцну свою власну державну організацію. А з другого боку поляки чейже не можуть безчинно приглядатися тому, що більшовики захоплюють ці пограничні области, на яких поляки репрезентують буржуазію й велику земельну посілість".

„Між цими пограничними народами зголошуються теж і русини зі своєю претенсією на самовизначення", розсуджувано далі. „Алеж вони в найвищій степені сумнівно вивінувані для самоправління![2]) Вони ледви чи зможуть устоятися перед більшовиками і їм заступити дорогу до Совітської Угорщини![3]) Поляки ж доволі сильні, щоб заняти спірні східні области. Якщо Конференція їм це заборонить, то це викличе напевно такий вибух пристрасти в Польщі, що польський уряд буде зметений і нічого крім анархії на цьому місці не лишиться!"[4])

„Бувають питання", виривався переляканому англійцеви чи американцеви оклик на вид „східно-галицького питання", „бувають питання, що є для смертних людей майже за великі!"[5])

„Цілий східно-галицький край проголосити самостійним", розказує анґлійський історик[6]), „задоволило б русинів, але поляки напевно не підчинилилися б, і навіть коли б вони це зробили, то не було ніякої запоруки, що русини змогли б заснувати міцний уряд і змогли б польську меншість достаточно охороняти. Цілий же край передати полякам, можна б вимусити тільки збройною силою і було б очевидячки несправедливим. Отже було необхідно шукати за такою якоюсь розвязкою, яка була б хоч принаймні спробою, дати обидвом сторонам справедливість... Ніякої можливої розвязки не пропустила в своїх міркуваннях Комісія Мирової Конференції для польських справ. Розглядано навіть найнеймовірніші евентуальности, як наприклад тимчасову окупацію цілої Східної Галичини Чехословаччиною й Румунією. Але всі делєгації за виїмком британської були рішуче за тим, щоб цю цілу область признати в цій чи іншій

[1]) Temperley, op. cit. Том VI ст. 246.
[2]) Пор. Temperley, op. cit. Том VI ст. 270.
[3]) Пор. Temperley, op. cit. Том VI ст. 246.
[4]) Пор. Temperley, op. cit. Том VI. ст. 245.
[5]) Пор. Temperley, op. cit. Том VI ст. 246.
[6]) Temperley, op. cit. Том VI ст. 270—272.

формі Польщі з такими запоруками й обмеженнями, які були б уважані за необхідні. Але були теж пропозиції поділити цей цілий край якоюсь границею на схід від Львова й Дрогобича. Міжтим прилучено б таким робом велику область з руським населенням до Польщі, а всеж не задоволено б її, а між Русинами викликало б якнайзавзятіший опір, і виключена від Польщі частина Східної Галичини була б тільки покаліченим, нінащо не спертим обломком, нездібним, щоб існувати. Щоправда це пропоновано тільки на випадок прийняття британського погляду, що русинам треба швидче чи пізніше дати нагоду для виконання їхнього права на самовизначення... Казали, що, якщо вже будуччина цієї країни має бути невирішена, то ця непевність не може ставити під знак питання приналежність Львова й Дрогобича до Польщі. Отже оставало одне з двох: або пробувати інтернаціонально забезпечити свобідне висловлення волі населення, або уділити Польщі принаймні тимчасово певного роду верховну владу над Східною Галичиною. Оте перше було дуже важке, опоненти казали: неможливе. Бо негайного плєбісциту не можна було відбути, заки цю країну окупувала якась невтральна сила, і його переведено б у такий час, коли люди й пристрасти ще горіли й були мало склонні до того, щоб керуватися при голосуванню міркуваннями про справжній інтерес краю. А далі: перед який вибір можна було б ставити населення в такому часі, коли Росія була повна хаосу, а самостійність Східної Галичини могла б привести до внутрішних несупокоїв і може — а перед цим остерігано з натиском — до якоїсь співпраці з більшовиками? Отже треба було плєбісцит відложити, аж пристрасти вихолонуть і Европа прийме остаточну постать після вогненної проби війни й революції. Але, щоб це забезпечити, мусів би Союз Народів дістати якийсь верховний нагляд. Якіж шанси мали б представники Союза Народів, що їхнім бажанням підчиняться, якщо вони прийшли б без військової сили в країну, що кипіла від горожанської війни? З другогож боку було виключене, щоб вислати якусь велику інтернаціональну військову силу до такої віддаленої континентальної країни, що була оточена ворогами й перед воротами мала більшовиків. Бо якаж великодержава приняла б тимчасовий мандат Союза Народів над цією країною в такому часі, коли вони конче потребували війська деінде, коли люди домагалися демобілізації і коли всі нації були цілковито вичерпані? Навіть коли б якась великодержава приняла такий мандат, то вислідом цього був би економічний розстрій і політична непевність, бо край був би і надалі полем агітації й бунту, аж поки не була б певна якась остаточна розвязка. Польща — так повторювано раз-у-раз — Польща одна зможе призвести постійну й негайну розвязку, і Польща не лиш має охоту, а аж горить, щоб узяти відповідальність на себе! Мимо протестів британської делєгації рішилася більшість держав на конференції вкінці за цим останнім міркуванням. Але й це правда, що ця справа виховзнулася була до деякої міри

з рук Мирової Конференції: в наслідок здобуття Східної Галичини Польщею в травні-червні 1919".

Отже все зверталося проти Галичини. Навіть її війна з Польщею не вистарчала „змислови справедливости" її паризьких „приятелів" яко виразний вислів волі населення заснувати свою власну державу. Навіть боротьбу України проти більшовизму вигривано проти неї: „Як може ослаблений війною, голодом і недугами, загрожений більшовицькими арміями народ заснувати якусь державу? — так казав собі паризький синедріон, — може Галичина не зможе встоятися перед більшовизмом, а тоді це аж занадто справедливо, щоб підтримувати поляків, аби замісць більшовизму Польща отой край поневолила!"

Даремно йшли отже галичани до Парижа. Чи з тим, чи без того паломництва рішав про їхню справу вислід їхньої збройної боротьби з Польщею, і Паризька Мирова Конференція була що до них лиш наче б то біржею, яка постановами „Найвищої Ради" нотувала тільки кожночасний стан акцій безпосередньої польсько-української збройної розправи. Щоправда, перебіг цієї розправи не був такий, яким собі його український загал привик уявляти, бо і стратегічно — в безпосередному збройному зударенню, і політично — в евентуальних безпосередних мирових переговорах з Польщею, українці мали можливости уникнути тої повної програної, яка їх на ділі зустрінула, але цих можливостей не зуміла використати ні їхня стратегія, ні їхня політика. Розгляд цієї справи вимагає одначе окремих розвідок.

Ксенофонт Сосенко

З проблеми місячних назв на Україні.*)

(Продовження).

Є українське імя для мая — „ярець", яке Fr. Мікльошіч [1]) згадує попри імена місяця липня, але відносить його до мая, як більше там приналежне. На мою думку належить імя ярець як до мая так до липця, а свідчить воно, як дуже втиснулася ко-

*) В першій частині розвідки, поміщеній в ч. 8 „Дзвонів" в цитатах іранської мови замість оберненого „e", т. є. „ə"що звуково сходиться з укр. „и", видруковано лат. „s", що належить справити. Саме на стр. 558, починаючи від 15 стрічки з гори має бути: marəd-verb. — зіпсути, ушкодити; marək-verb. — вбити, mar-verb. — вмирати: part. perf. pass. -- morəta, part. fut. pass. — morəϑwa-marəta-subst. і marətan — смертельний чоловік. В слові Gayo-mart (стрічка 22) має бути над „o" черточка, а під „t" ціркумфлекс, який змягчує „t" на „ц"; в слові mrath (стр. 20) під „r" має бути підписане мале „o": задля браку букв з тими значками в друкарні їх не зазначено.

[1]) Гл. Fr. Mikl. Die slavischen Monatsnamen.

лишня іранська ідеольогія в українську культуру. Староір. уаігуа — (=яйрія), це імя божества іранських передавестийських шести річних діб і свят, якими закінчувано кожну добу року (іранське уаг, значить рік Chr. Barth., o. c. 1287.) Такими святами були, між іншими, maiδуаігуа, то значить „середина року“, воно припадало від 1-го—5 мая; друге було назване maiδуо-šam, знач. межиліття (вживане досі на Україні: Ме́жінь (гл. словар Грінченка) і припадало від 30 червня до 4 липня. [1]) (Були анальогічні й інші свята, приміром: „межи-весни“, про які писано в моїй книжці про культ. істор. постать Різдва, у вступі — про іранський календар). З іменем „ярець“ звязана українська назва весни „яр“, — назва ячменю „ярець“ [2]) котрі то слова з українського коріня етимольогічно вивести годі.

Зазначую, що чеський дослідник K. J. Erben [3]) завважує, що „імя май є мабуть іменем природи, яка в той час (в маю) плодить“ (свої твори). Як показується, K. J. Erben не був далекий від правди, коли це писав, — порівняйте іранське слово mayah (гл. в.). Імя місяця, май, є поширене в отих народів східної й полудневої Европи: українців, москалів, поляків, чехів, хорватів, східних сербів (в них слово мея значить майське дерево), альбанців (maji), румунів (maju), литвинів (mojus), північних німців (Nord-hochdeutsch — „mai“) і—як показується — всюди без змін у формах слів.

Українізація імени май на травень є дійсно дуже невдатною. Адже не усе в маю на землі є травою. Поминувши несказанну красу весняної природи, яка в маю вся в цвіту і безлічи красок, — в очі бє по всіх усюдах народження нової твари, нового життя з його бажаннями, поривами й змаганнями. Цілі народи в маю оживають та рвуться до життя, шукають його змісту і ціли; староіранці виділи в маю відблеск повноти й невміручости краси Найвищого Єства та бажали достроїтися до неї своїми життєвими ідеалами й чеснотами; український нарід глядить на май також з іншим настроєм і життєвим інтересом, ніж йому приписали публіцисти. Назва травень навіть з староукраїнськими релігійними традиціями не є в згоді, бо давний релігійний культ буйної зелені, як символу сили творчої природи, припадав в святочний час Івана Купала.

Доповненням образу „іранізації“ староукраїнських поглядів в добі первісного зладження річного календаря, а також іранських впливів на розподіл року після вавилонської концепції солярного року, буде розгляд ще двох — на мою думку — дуже старих місячних імен на Україні, мабуть давніших як аналізовані повище, бо простіших, природніших в своїх провідних ідеях, хоча виразно запозичених з іранської мови. Це два подібні формою і змістом імена вересень і березень (варіянт марця). Імя

---

[1]) Christ. Bartholomae op. c. 1118.

[2]) Гл. Е. Желехівський, Словар русько-німецький, 1886.

[3]) K. J. Erben, Imena mêsicû slovanská vûbec a ceská zulast,—Casopis ceskeho museum 1849, 133. Подана за Фр. Мікльошічом, op. c.

вересень називає П. Кривда Соколенко (в згаданій повище статті в „Новій Раді“) — нікому незрозумілим і тому непотрібним, що займає лиш місце, в календарі, кращим і відповіднішим місячним іменам (на його думку — жовтневі). Дійсно, не пояснено цього імени влучно досі нігде. Були спроби пояснити це імя від укр. слова верес (Heidelkraut), що ним називають зілля, яке цвите й дістає ягідки в 9-ім місяці року. Перші спроби такого пояснення, опертого не на етнографічних записках з уст народу, а на індивідуальнім погляді, були в Молитвослові з р. 1861 (видання львівського), в альманасі Вінок, ст. 245 та в календарі Львовянин, з того часу. Опирався на тім поясненні й Фр. Мікльошіч і приймав його за достовірне; щоби доказати походження імени вересень від назви зілля верес, наводив Мікл. назву того зілля зі всіх словянських мов, бо показувалося, що вони є такі самісінькі у всіх слов. народів.

Тимчасом отся спільність назви зілля вересу у всіх словян, нічим не причинюється до пояснення походження імени місяця вересня. Зілля верес є марне, непоказне й не грає ніякої ролі в господарстві, ані як паша, ані як зерно; не має ніякого мітольоґічного, ані релігійного застосування, не грає ніякої ролі в народних обрядах, або побутових поведінках; не належить до лічничих зел. До того, — імени місяця вересень уживають між словянськими народами лишень українці й поляки (wrzesień) й чехи (vresen). Польське wrzesień зовсім не відповідає деклінації іменника wrzos (= верес), який має в другім відмінку: wrzosu, і форма wrzesień не може бути з wrzosu випроваджена. Ніякого іншого вияснення імени вересень, крім повищого, ніхто не поставив. А прецінь це імя є незвичайно популярне, всюди на Україні уживане й о д и н о к е для девятого в році місяця крім жартівливої назви „бабське літо“. Укр. назва „сівень“ для цього місяця є виняткова (у хорватів і сербів іменем „sviba“ називають апріль); крім того „сівень“ це немов одна частина широкої думки, яка унята іменем вересень.

Подаючи понижче пояснення цього імени зі староіранської мови, зазначу передтим, як пояснене воно в такім поважнім українськім лексиконі, як Русько-німецький Словар Евг. Желехівського (з 1886 р.). Буду подавати оба пояснення також в німецькій мові, щоби не звихнути ніякої думки висказаної в ориґіналах. В словарі Е. Желехівського стоїть: Вересень — September. „Monat der Nachernte, Tätigkeit, Wirksamkeit der Landwirte, des Ackerbaues und des Säens. Т. є „місяць покінчення жнив, невсипущих робіт і праць рільників, управи рілі й сійби“. Цьому імени відповідає отся іранська рідня слів: varəz-verbum, „wirken Praesens varəz-vərəz, vərəzya — (iterativum) varəzaya, aorist-varəš, infinitiv vərəzyeidyai, varəzi, „wirken („діло робити“), öfters im Gegensatz zu denken (часто в протипоставленні до (слова) думати[1]); 2) mit Objekt: tun, machen, verrichten, vollziehen, betätigen (чинити, ро-

[1]) Christian Barthol. Altiran-Wörterb.; ст. 1375.

бити, сповнити, виконати, взяти участь в роботі — спільно працювати. Фраза vərəzintəm, майже тотожна з укр. іменем вересень відноситься особливо до пільних робіт (у Christ. Barthol. — сказано: besonders von der Vərrichtung der landwirtschaflichen Arbert) [1]). Новоперське varz, barz-Feldarbeit, Ackerbau [2]) (робота в поли, управа рілі). Подібні слова в сполуці: з aiwi-die Erde bearbeiten, bestellen — землю обробляти, рілю управляти; [3]) в спол. з us — wieder gut machen, поправити. Vərəzəna, neutr. Wirken, Tätigkeit, робота діяльність; vərəzvant, adject, energisch, regsam енергійний, рухливий; varəzyant, adj. wirksam—, werktätig—працьовитий, ділом занятий. Varəza, masc. vərəzya, Wirken, Verrichten von-, Tätigkeit; vərəzai, varəzi, — vərəzyeidyai, infinitiv zu wirken, zu tun, Wirksamkeit entfalten. varəčah, neutr.) 1) Kraft, Tätigkeit; 2) Würde— сила, діяльність, гідність; varstay, foem. Handeln, Tun; vərəzyoto, landwirtschafliche Tätigkeit, Landwirtschaft.

Повищі іранські фрази належать очевидячи до окремої, вибірної категорії думок про енергію, роботящість і її гідність, а рільництво й рільне господарство є передовим предметом і ціллю тих змагань і зобовязань. Українська господарська характеристика вересня зовсім відповідає повище висловленим іранським ідеям, бо вся думка укр. народу перенята в місяци вересни лишень працею господарською та рільничою, і є звязана з нею почуттями обовязку, особистими амбіціями, надіями, втіхами або журбою, мотивами особистими та суспільними й економічними. Все те лучить нарід на всій Україні з іменем місяця „вересень“ і толкувати йому про те не потрібно. Долучу цікаву завбагу, що книжкове імя вересень вимовляє укр. нарід вірно по староіранськи: „вирисень“ (грубе и, ы); що найменше ствердив я це в Конюхах бережанського повіту; особливо в тім тоні звучить вимова жіноцтва, (що, як відомо, найкраще зберігає по селах чистоту і красу української мови й вимови).

В українській живій мові є група споріднених слів дуже подібних до іранського дієслова varəz, оскільки розходиться про основну думку слова, якою є жива, енергійна, діяльність. Це слова: борзий (гл. словар. Е. Желех). schnell, geschwind, rasch; борзó, adverb. — comparativ, боржій; deminutiv. борзенько, rasch, flink; борзість, Schnelligkeit, Munterkeit; борзинá = бистринá бистрість = Schnelligkeit eines Stromes; Stelle, wo die Strömung heftig ist; Stromschnelle.

Є вдаряюча подібність між українськими місячними іменами вересень і березень, а з порівнання відповідаючих їм іранських фраз виходить повна тотожність тих імен. Можна би тільки завважити, що імя березень приявляється еволютивом вересня, що тим певніше, коли порівнати староіранське vərəzyoto, а новоперське varz-, barz-. Це послідне слово означує рільні роботи в поли — і з того виходить, що й укр. березень означує госпо-

---

[1]) op. c. 1376.
[2]) o. c. 1376.
o. p. 1376.

дарські — пільні роботи (на про́весні) — і є справді весняним антіподом осінного вересня. З цеї причини відпадало би тут ближче пояснення імени березень як варіянту імени марця (евентуально — цвітня, бо на гуцулії так називають цвітень). Що до варіянтів цього імени: березозол і березіль, то я позволю собі заквестіонувати перше імя як народний твір (цю форму подає Евг. Желехівський в Словари як виняту з творів письменника Тимка Падури; може бути що вона є самовільним перекрученням народного імени березіль автором); „зола" в українській мові значить лишень „луг" (Die Lange), а „золити" значить мити, прати, лугом; отже „березозол" як імя місяця було би нісенітницею. Форма „березіль" знаходиться в приказках Номиса; про неї ще пониж-че мова.

Зверну ще увагу, що імя березень сходиться звуково, етимольоґічно і своїм значінням зі староіранським місячним іменем Fra-vartin (з фро-варсін, фро-варзін), в якім перша часть імени fra є тим самим, що укр. „про" для означення руху в якімсь напрямі (гл. Слов. Евг. Желехівс.), приміром: промостити дорогу; провести — й і; друга частина іранс. імени значить тільки, що вересень. Іранське імя вересень в чистій формі не виступає між авестийськими календарними іменами. Це очевидно, що наколи воно означало господарські дуже пильні й важні роботи, то його іменем був унятий і час таких робіт. Господарські осінні роботи не можна замкнути в клямрах місяця, вони бувають коротші або довші, відповідно до потреби, стану аври, часу покінчення жнив і т. і. І в українського народу не кінчаться пільні роботи в вересни; вони кінчаться звичайно в жовтні, а зачинаються часто ще в серпні. Тому ясна річ, що імя вересень означало первісно протяг часу господарських осінних робіт, а не імя місяця. Длятого нема його в гієратичнім іранськім календарі, який був правильно поділив рік на 12 місяців. Це імя було правдоподібно в передавестийськім народнім календарі, а в часах Авести могло задержатися як неофіціяльна назва господарського часу. Про існування тої назви в староіранських передавестийських часах свідчить якраз факт її існування в українськім господарськім календарі, бо це очевидно назва не українського походження.

Хоча як впадаючою в очі є анальоґія господарського поділу року (на сім місяців теплих, літних, — і пять зимових) між староіранцями і українцями, то з українських назв місяців і їх аплікації виходить незалежність українсько-народної думки. Коли в староіранськім авест. календарі кожне імя місяця є присвячене якимсь святощам, то в українськім місячні імена є присвячені господарській справі. Це не є брак релігійної думки українського народу, а інший уклад думок в розподілі року. В укр. вересни нема нічо з релігійного культу, а властиво він не маніфестується в цім місяци невгомонної господарської праці. За те попередний місяць, серпень, є місяцем вповні релігійно-настроєвим, хоч праця збору з поля збіж і паші триває днями й но-

чами. Жнива на Україні це в своїм роді свято, мимо надзвичайної пильности й запопадливости народу коло збору з поля. Знаю народний звичай в подобі релігійного обряду, з Конюх, бережанського повіту, де нарід зачинає жнива різдвяною колядкою „Бог предвічний“, перелицьованою задля жнив. Її зміст, це величання предвічного Бога, Творця світа і Творця та розмножця збіжжа (повна анальоґія до колядок різдвяних про сотворення світа і перших ростин). Цю колядку співають женці, коли спільно нажнуть перший сніп збіжжа; відтак вони сідають довкола того снопа й гостяться хлібом і напитком. Нема сумніву, що релігійний настрій місяця серпня вяжеться з давними культурно-релігійними традиціями укр. народу, між якими дуже виразний мітольоґічний культ місяця молодика (с е р п а), як мітичного аґенса урожаю в природі. Само імя серпня свідчить про культ місяця молодика; а вже безперечним доказом цего культу є український обряд обжинків. Тим обрядом в часі вечірного походу женців з поля додому, коли найкраща жаля іде перед усіма з вінком збіжжа на голові, звеличують місяць на небі, і, співаючи цілий час до него і про него, приходять до хати й завішують вінок збіжжа з такими почестями на стіні, як на Різдво ставляли Дідуха на покутті. Під постатю місяця величають прадіда народу. В обжинкових піснях в нерозривнім сплетенні українських давних традицій відзеркалюється, так як на Різдво, староукраїнський релігійний культ Бога Творця і люнаризованого Прадіда[1]).

Крім серпня-місяця вважаю оригінальними українсько-народними як в іменах, так в характеристиці часу, який вони означують, місяці червець і липець. Вважаю їх імена і час, який вони тривають, присвяченими улюбленій українцями та з пієтизмом зберіганій як спадщину по предках господарській галузи — пасічництву. З ним є нарід звязаний не тільки предківськими господарськими традиціями, але і окремішним полурелігійним культом. Про появу пчіл в почині світа і про їх первісну культуру згадують колядки. Про пчолу в пасіці так само як про свою худібку на оборі, не забуває господар на Святий Вечір. Пасіку відвідують колядники на Різдво та вшановують її містичним танцем з топірцями (на Гуцульщині) та іншими містеріями. Господар і господиня спільно беруть в тих містеріях участь. Тому імена місяців червець і липець не є собі припадковими іменами: червець — про червоні ягоди (як пояснює п. Кривда Соколенко), — а липець про цвитучу липу, (хоч в дійсності й спізнений, не весняний, а літний цвіт, може звертати на себе особливу увагу, тим більше, що має лічничі прикмети). Є в обох іменах поважна печалива думка народу про пчоли: пчільна „ч е р в а“ (зародки пчіл, пчільні червачки) дозріває в червци до нової рійки пчіл, підстави пасічничих успіхів. Чим більше „пчола́“ (матка пчільна) червить, і чим більше тої черви вигріється і дозріє,

---

[1]) Гл. Кс. Сосенко, Культурно-релігійна постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечера — розділ про Корочуна, кінцева часть.

тимбільше роїв, тим кращі вони своєю величиною — і буде кому збирати мід. Та не що року цей місяць пригідний для пчіл: бувають в червци посухи, які винищують цвіт і мід — і пил на зіллю, — бувають слоти з такими самими наслідками. Тоді в пасіці черви обмаль, вона не має чим вигодуватися, а для пасічників це руїна. Липець то місяць, коли „рійка" пчіл іде в повнім ході, а липовий цвіт чисто облип медом — і облип пчолами, що його збирають. Цей мід то не тільки підстава медових засобів в пасіці, але він є найліпшої якости і найздоровший для пчіл. Такі справи є першорядного значіння для пасічничої господарки; а пчоли любить і плекає укр. нарід від непамятних часів і на пасічничі місяці червець і липець покладає великі надії.

Крім господарско-пасічничого значіння має червець ще й мітольогічне, яке не можна поминути мовчки: нарід лучить з тим місяцем свої старосвіцькі вірування й обряди. Їх обєктом є буйна ростинність, яка в тім часі виступає в своїй повній красі й силі, — а її творцями вважає нарід вогонь і воду, як первні природи, що спричинили почин світа, та все є чинними в природі. Вони нагадують народови в сім місяци містерії з почину світа, які обходив в старосвітськім святі Різдва і він їх поновлює в вечір перед Івана Купала ігрищами з вогнем і водою. Правда, що формально ці обряди вже майже всюди понехані, але в традиції народній вони ще живуть і день 24 червця (ст. стилю), хоч формально це християнське свято Різдва Івана Хрестителя, але в души народу в цей день є все ще повно давної містики і чару, які падуть на цілий той місяць. Зі староукраїнськими мітичними традиціями сходяться в тім місяци мабуть і староіранські. В іранців цей місяць був присвячений зоряному ґенієви Tir[1]) — і споминови сотворення звірят і води. Цей божок Тір був патроном пригожих дощів і вродливости ростин, та боронив нарід перед демоном посухи. Є ідейний звязок між іранськими й українськими традиціями. Молода черва пчільна може бути символом першої звіринности на земли; містерії на Івана Купала з пусканням на воду вінків з зелені з причіпленими горіючими світельцями, це обява радости народу з буйного росту рослин, а вогонь з водою це творча сила природи. Молодь, яка сама виключно бере участь в цих містеріях, є символом молодечости в природі, — а Іван Купало передовим представником молоді. Звертаю при цім увагу, що іранське слово „yvan, — yuvan, — yun" (чит. иван, — юван, — юн)[2]) значить: 1) молодець; 2) молодий лицар; а український Іван в суті річи значить те саме; при тім укр. іменник „юнак" (архаїчне: юний) є також синонімом молодечости й молодецької бравости. З того виходило би, що імя місяця Juni, є не тільки іранського походження, але ідеольогічно не чуже й українцям. „Юнь" могло би бути колєктивом від „юний", — в кождім разі може бути українським народом інтуіційно, по свойому зрозуміле[3]).

[1]) A. V. W. Jackson op. c. 642. [2]) Chr. Bartholomae, op. c. 1305.

[3]) Тут повторю мій висказ, що Овід Назо влучно пояснив імя місяця Juni „a iuvenibus" — від сл. iuvenis = молодець.

ХРОНІКА.

З нагоди Різдва Христового бажає Редакція всім своїм читачам

„ВЕСЕЛИХ СВЯТ“!

Рівночасно ділиться Редакція з радісною вісткою, що з новим роком приступає вона зі збільшеною енергією і силою та рядом визначних співпрацівників до праці в свойому журналі на літературно-науковому полі в імя Великої Ідеї, що її приніс зі собою на світ Спаситель. В січневім числі слідуючого року розпочинаємо між іншим в „Дзвонах“ друк довшої 3-томової повісти-роману У. Самчука п. з.: „Волинь“, яка змальовує в яскравих красках життя-буття тієї країни перед світовою війною, в часі світової війни враз з її всіми жахливими страхіттями і після світової війни; міститимемо зготовлені вже переклади творів найбільш визначних західно-европейських письменників; дамо читачам дві строго-наукові праці Д-ра В. Кучабського п. з.: „Внутрішнє положення Польщі на переломі 1918—1919 рр.“; і „Взаємини між Галичиною й Наддніпрянщиною 1917-1919 р. творимо два нові діли у нашому журналі: один дасть ряд критичних статтей, що відповідно оцінять всі українські літературні і наукові видання та журнали, ворожі християнському світоглядові, а другий насвітлюватиме всі біжучі важніші події в політичноту житті, дещо поширимо і діл хроніки та рецензій; врешті постараємося запобігти великим бракам, прогалинам і недомаганням в обсягу укр. бібльографії і вже в січневім числі сл. р. розпічнемо друк: „Бібльографії всіх бібліографій укр. видань від найдавн. часів“, опрацьованої молодим нашим бібліографом м-ром Є. Ю. Пеленським, а за нею помістимо повну бібліографію всіх укр. видань за 1931 і 1932 р., опрацьовану тим самим автором.

Повідомляючи про це, просимо всіх наших читачів і ціле наше громадянство о якнайбільшу співпрацю з нами і піддержку нашого журналу в теперішніх невідрадних часах. Тільки спільними силами всіх, у кого серце бється ще любовою до Взнеслої Християнської Ідеї і до правдивої української культури, зможемо побороти всі трудноші, звязані з видавництвом, закроєним на дальшу мету, тільки спільними силами зможемо успішно протиставитися всім затіям на наші найбільші релігійні, національні та культурні святощі і зі сміло піднесеним в гору чолом прямувати на зустріч золотому сонцю!

№ 9 Дзвони 1931 *РЕДАКЦІЯ.*

Друга Виставка УФОТО у Львові від 6-27 ц. м. Від року існує в нас перше Укр. Фот. Товариство — УФОТО, що розвиває вельми успішну й оживлену діяльність. Згуртувало воно вже в своїх рядах 126 членів — самих вичначних фото-аматорів, як львівських, так і з провінції (твориться тепер філія в Тернополі, а плянується оснування філій і по інших укр. містах). Т-во вже

посідає свою власну домівку (вул. Ходоровського 15) враз з бібліотекою і всіми фотогр. урядженнями, відбуває сходини зі своїми членами, провадить свою читальню, уладжує фотографічні курси і реферати, а врешті улаштувало отсе вже другу з ряду виставу мистецької фотографії. Першою минулорічною виставою УФОТО заінавгурувало свою діяльність і дала образ досягнень укр. фотогр. мистецтва виставленням 232 кортин 29-тьох авторів. Хоч на 1-шій виставі побіч дійсно мистецьких картин були і менше вартісні, то всеж таки вона осягнула свою ціль, бо зацікавила наше громадянство (появилося 18 прихильних рецензій). Сьогорічна виставка — це великий крок вперід, вона являється рішучим зірванням з пересічними і слабими творами. Длятого число експонатів обмежило жюрі до 184, тридцятьох авторів, а вибрало з-поміж них справді вартісні. Своєю композицією і сюжетом висуваються на перший плян картини Д. Фіголя. Надає він їм глибшу думку і зміст, як напр. „Юдин Гріш“, де під розпяттям І. Христа лежить мішочок з розсипаними срібняками, по які простягається тривожно тремтюча рука (сама рука). Тінь розпяття і гігантичної руки в авреолі світла роблять справді глибоке враження, що не затерається в памяті. Наскрізь модерними й оригінальними є „Орнамент тіней“ (в композиції сірничків) і повний гумору „Manicure“. В О. Балицького замітне те, що він в декількох картинах бере мотиви з життя монашого, при чім постаті для нього — це не головний мотив, а служать тільки яко т. зв. „штафаж“, що має викликати у глядачів відповідний настрій, чи рефлєксії, як це видно напр. в картинах: „Перед образами“ і „Тіни“. Мистцем композиції мертвої природи (кришталева чарка і коралі) і настроєвого пейсажу (Memento mori) являється Мирон Лятишевський. — Прегарні портретові студії дають Я. Савка, Роман Совяковський, Роман Лятишевський і Т. Мацьків. Оригіньльними в композиції й інтерпретації хмар є картини Ю. Дороша, а його спроба футуристично-експресіоністичного віддання „Студії міста“ замітно звертає на себе увагу. Між іншим це одинокий автор, що дав кілька експонатів в бромоолійній техніці. Одиноким мистцем в жанрі — це Н. Нижанковський. Замітні його „Тяжкі часи“ (перекупка, що не має покупців на свої товари) і „Перша лєкція“ (Проф. Барвінський впроваджує учня в науку гри на фортепяні). Зимовий пейсаж знаходить знаменитого інтерпретатора в особі В. Панькова, а в екзотичних надморських краєвидах любується О. Пежанський. Прегарні ефекти панорами Львова („Понад дахами“, „Вітрянним ранком“ і „Світло у тьмі“) дає О. Мох. Грозу природи („Смерть велита“) і таємничість вечірнього сумерку („Юр в ночі“) віддає Ст. Дмоховський. Гарні краєвиди відтворені на картинах М. Ганицької, М. Гавдяка, Я. Горалевича, М. Замойського К. Паньковського і В. Юзвака. — Портрети дають А. Іванів і В. Монастирський. Цікаві своєю екзотикою, хоч дещо слабші технічно, картини з кольоніяльної виставки в Парижі В. С. Левицького. Наприкінці належить підмітити, перші спроби наймолодшої з ав-

торів — гімназ. учениці О. Шепаровичівної. Щодо технічної сторінки творів, то деякі картини виконані слабо, хоча, що правда, таких не багато. О много краще представлялися б деякі картини, якщо би вони були підліплені на відповідно дібраних картонах. Саля для виставки замала, задля чого образи уміщені густо біля себе.

Одначе, не зважаючи на тих кілька недотягнень, виставка свідчить про високий рівень украін. фотограф. мистецтва і вже нині деякі твори можна сміло вислати на міжнародню виставу, до чого, як довідуємося, УФОТО змагає.

В неділю 20 с. м. Голова жюрі др. Ст. Дмоховський відчитав признані нагороди. І так: І-шу нагороду уфондовану УФОТО-м, за образ „Юдин гріш" (ч. кат. 174) одержав Д. Фіголь; ІІ-гу від Національного Музею за „Портретні Студії" (140) Я. Савка; ІІІ-ту від Т-ва Прих. Мистецтва за „Nature morte" (63) М. Лятишевський; IV-ту від УФОТО за „Під вечір" (72) Т. Мацьків. Крім того почесні грамоти одержали: Ю. Дорош („Дорога", 44), О. Пежанський („При дорозі", 128), Р. Совяковський („Студія", 149), Р. Лятишевський („Цвіти" 67), Н. Ніжанковський („Перша лекція", 100), В. Паньків („Портрет", 105). Врешті виріжнено картини О. Моха і О. Шепаровичівної. При оцінці не брано під увагу картин С. Дмоховського і О. Балицького.

Катальоґ картин з копіями деяких видано дуже гарно і в нім початкуючі аматори можуть знайти вельми цінні вказівки (Ціна з почтовою пересилкою 1·20).

У визначенню нагород дивує нас вельми одна річ. На виставці помітили ми, що як перша нагорода пишалася нагорода від Наук. Тов. ім. Шевченка. Одначе між розділеними нагородами її не бачимо. Можна догадуватися, що Н. Т. Ш. свою нагороду вицофало. Цікава річ, чому воно так зробило? Що за важна подія зайшла, що змусила так поважну інституцію до такого кроку? Думаємо, що обовязком членів жюрі і самого Наук. Т.Ш. є докладно вияснити ту неясну справу публично.

Ще одна книжка про Польщу. В листопаді с. р. появилася в Мюнхені ще одна книжка про Польщу: „F. W. von Oertzen: Das ist Polen", 242 ст. Автор вельми поважний німецький журналіст, довголітній кореспондент з Польщі часопису „Vossische Zeitung" змалював вельми виробленим і інтелігентним повістевим стилем в 14-тьох образах сучасну Польщу від 1919 року. Спокійним і річевим тоном описує між іншим і положення українців в Польщі („пацифікацію"). До українців ставиться доволі прихильно, але в багатьох наших справах ще не є як слід поінформований. Польща виходить в тих 13 образах у вельми некорисному світлі, через що польська преса счинила великий крик; головно польс. журналіст А. Новачинський уважає ту книжку за „страшну скаргу на Польщу", а тих 13 розділів називає „13-тьома обвинуваченнями", подібними до тих, що їх колись писалося на Царську Росію. Длятого накликає польську пресу і письменників дати належну відправу Ерценові та боронити доброї слави Польщі.

Дзвони 1931, № 9

Виставу книжки в Акад. Домі уладив Студ. „Гурток Прихильників Книжки“ в днях 22-29 IX. с.р. разом з виставою вишивок. Салю прибрано рушниками, килимами, портретами і картинами, між якими визначаються автографи О. Кульчицької: мала серія з історії України. Виставка ця — це перша аматорська спроба Г.П.К. Відкрито її в нед. 22 XI. промовою студ. Гр. Салевича та рефератом Дра І. Копача про книжку та її значіння. У виставці взяли участь майже всі важніші львівські видавництва, як також Наук. Тов. ім. Шевченка дало декілька цінних рідких тепер книжок, закордонних видань. На трьох столах пишалася досить вже багата діточа література трьох видавництв: „Рідньої Школи“, М. Таранька та М. Матвійчука. Дальше видання „Просвіти“ і „Самоосвіти“. Може найкраще представлявся стіл „Червоної Калини“. Осібно приміщено твори Шевченка та Франка. Звертало увагу кількатомове видання творів Шевченка бібліотеки „Слово“ (в Берліні), опрацьоване Б. Лепким та друге „Держвидату“. З рідкостей, що їх тяжко стрінути, належить занотувати виставлений там „Девятий том Іст. України“ М. Грушевського (Хмельниччина), „Десять років укр. літератури“ Т. І. і ІІ. вид. 1928 та „Літопис укр. друку“ 1930 (Радянські вид.). Останні дві книжки звертають на себе увагу хочби тому, що бібліографія укр. видань на західн. укр. землях вельми занедбана й її треба рішуче краще поставити. Перші кроки в тому напрямі роблять якраз „Дзвони“ і розпочинають друкувати в січневім числі сл. р. „Бібліографію укр. бібліографій“, а опісля повну біжучу бібліографію.

Академія Василя Щурата.

Для вшанування шістдесят-ліття життя і сорок-ліття наукової та літературної праці бувшого голови Наукового Тов. ім. Шевченка Академіка проф. Др. В. Щурата, тепер директора дів. ґімн. СС. Василіянок улаштував Виділ Наук. Т-ва ім. Шевченка Святочну Академію дня 6. XII. с. р. в Музею Н. Т. Ш. Гості виповнили салю по береги. Відчитано привіти від ріжних інституцій і осіб, і то як з краю, так і заграниці. З Рад. України наспів тільки привіт від Комісаріяту Освіти з Харкова, Всенародн. Бібл. Укр. і консуля Радченка; бракувало натомість привіту від Всеукр. Акад. Наук. Крім майже всіх українських інституцій наукових і освітніх в краю і заграницею (Прага, Берлін), як також часописів і літерат.-наукових видавництв (з виїмком Літ. Наук. Вістника, „Укр. Голосу“ і лівих журналів) надіслали привіт наукові інституції польські, чеські, словацькі, югослав. і інші, як Pols. Akademja Um., Югосл. Акад. Наук, деканати університету в Берні і Братиславі, Ческа Матиця, Zakł. Nar. im. Ossol., Bibl. i Muz. Krasińskich w Warsz., Red. kw. „Lud“ (prof. Fischer), Red. „Ruch Słowiański“, Muzeum im. Majewskich w Warsz., Tow. Przyj. Nauk w Przem., ректор унів. в Берліні, Жидівський Науковий Інститут в Вільні. Не бракло привіту й від Общества ім. Качковського.

Привіт від старенького Ю. Романчука присутні визначили повстанням з місць. Мило вражали щирі слова учениць гімн. СС. Вас.

На святі виголошено три реферати. Іл. Свєнціцький дав характеристику наукової творчости Щурата. Після нього, ювилят, що вже як ґімназист пише вірші до „Зорі", якої опісля стає редактором — відзначається великим публіцистичним талантом, говорить в своїх писаннях все про те, що цікавить кожного інтеліґента - антикваря і політика. У всій його творчості пробивається велика любов до своєї нації і длятого ювилят присвячує свою увагу головно минулій величі укр. народу і всюди добуває невмирущий первісток, що вяже минуле з сучасністю. Дальше прелєґент дав перегляд наук. творчости ювилята, вичисляючи його праці про „Слово Данила Заточника", „Слово о полку Ігор.", давню укр. літературу, відому розвідку, що свого часу викликала велику дискусію, про білоруське походження пісні „Bogurodzica-Dziewica", збірку статтей „На досвідку нової доби", де автор дає історію польської конспірації в Галичині та цікаві дані про М. Шашкевича і митроп. Левицького і т. п., дальше працю про укр. традиції походження Т. Косьцюшки і цілий ряд статтей про творчість Шевченка. На прикінці прел. зазначив, що Щурат спокійно говорить в працях про русофільство та виступає проти наклепів на нього.

Проф. Яр. Гординський відчитав реферат про „Перший поетичний виступ Щурата" (реферат є одним розділом праці прел. про поетичну творчість ювилята взагалі, яка вкоротці має появитися друком). Після згадки Щуратового „Тангайзера", що його видрукував ювилят ще як ученик V кл. 1889 р., спиняється Гординський над першою збіркою поезій ювилята "Lux in tenebris", вид. 1895 р. (20 ліричн. віршів і 3 поеми). Щурат виступає на літературнім овиді в часі, коли в Европі знаходять право горожанства ідеї індивідуалізму особового, і расового, а за ними й ідеї імперіялізму, коли польська поезія звертається від світа зовнішнього до душі, а в укр. поезії появляється модернізм, що не позістало без впливу на поета. В поет. творчості Щурата бачимо ідею боротьби з темрявою, усюди в нього „весна і сонце". Описи природи — це тільки тло, на якім поет мережить свої настрої. Людина, а не природа головно цікавить ювилята. В його любовній ліриці стрічаємо завзяття й неуступчивість. Його перший поет. виступ характеризує рух і життя, боротьба, як також дещо гордий індивідуалізм. Пестливі демінуїти виключені з його слівника. Зверхня форма дуже старання і то французька. Спершу чуємо спокійний акорд, а опісля бурливість і розгар життя. Поетична підготовка в поета добра, бо вже в ґімназії студіює він франц. літературу. Очитаний він і добре обзнайомлений з польс., нім. та російською літературою.

І. Брик говорив про „Наукові досягнення В. Щ-а в обсягу Шевченкознавства" і зазначив, що ювилят наче з вістрям анатома підходить до поем Шевченка, аналізує їх і дошукується артизму й ідеї, чи то в поемі „Чернець", де вказує на анальоґію

між Шевченком а Палієм, чи в „Івані Підкові“, при чім стверджує історичність героя в „Гайдамаках“, „Неофітах“ — вчить нас розуміти „Посланіє Гоголю“, вказує на сліди Св. Письма в творчості Шевч., висвітлює Т-во мочемордів. — Ювилят підбирає живі питання, що цікавлять кожного, у всім витягає строго льоґічні висновки, до яких — з якого б боку не підходити — треба з ними погодитися. Висловлює їх в легкій формі, через що й містить часто свої праці в щоденниках.

На жаль прелєґенти ані словом не згадали про релігійність Щурата, про те, що він є в першій мірі католицьким поетом, що він є автором дуже гарного поетичного молитовника „Із глубини возвах“, вид. 1905 р. в Жовкві. В численних своїх поезіях порушував ювилят релігійні теми. Майже з нагоди кожного Великодня й Різдва писав Щурат принагідні вірші, повні гарної, глибокої релігійної лірики. Майже третина його збірки „В и б і р п і с е н ь“ присвячена релігійним мотивам. Навіть у збірках поезій, присвячених темам природи, стрічаємо часто чисто релігійну лірику, як нпр. в збірці: „На трембіті“, чи „Раз до мене молодість прийшла“. І в своїй творчості науковій звертав ювилят часто увагу на релігійні питання, про що свідчать такі його праці як про пісню „Боґуродзіца“, „Святе письмо в Шевченковій поезії“ чи „Фільософічна основа творчости Куліша“.

Релігійні питання обговорює Щурат і в праці: „Укр. жерела до історії фільософії 1908“, в якій між іншим відкидає поширений погляд про середньовічну темноту й „темноту“ старої Руси погляд цей розробив опісля о. Рек. Др. Й. Сліпий: „Св. Тома з Аквіну й схолястика“). (Та праця Щурата ярко відріжняється своєю науковістю від праці на ту саму тему прелєґента про наук. творчість ювилята на Академії Іл. Свєнціцького „Начала философіи въ русской литер. XI—XVI вв.“). Врешті в останнім часі оголосив ювилят працю: „В обороні Потієвої Унії. Письмо о. Петра Камінського Ч.С.В.В. з р. 1685“, — документ, який автор ставить щодо його вартости і впливу на укр. громадянство того часу на рівні з „Історією Руссов“, чи „Annales Ecc. Ruth. Гарасевича, а основні ідеї якого нагадують погляди деяких сучасних діячів нашої Церкви. (Праця та викликала на сторінках нашої преси дискусію і появилося кілька її рецензій, серед котрих передовсім цінна Г. Костельника п. з. „Недоля великого автора“, „Діло“, ч. 49, з 6. III. 1929). Релігійного напряму у своїй творчості не вирікся Щурат і до нині.

Наприкінці ювилят подякував всім за уладження свята. „Коли в рефератах підмічувано — говорив ювилят — що він в своїй творчості руководився любовою батьківщини, то діялось це тому, що йому сучасне покоління створило відповідну атмосферу, бо він вірить, що письменники і поети дають тільки вислів духа, який панує в данім часі. Ювилят бажав би, щоби хвиля його ювилею була добрим посівом для молодого покоління, котре в майбутності буде мати тільки таких провідників і письменників, яку створить для них атмосферу. За часів ювилята

потрібна атмосфера була. Коли тепер ювилят пращає покійників, одного за другим зі своїх сучасників, то він тривожиться тим, що дух серед молодого покоління занепадає, що духовий полет ослабає. Нехай молоде покоління розпустить крила до лету, а певне знайде гідних провідників, письменників і поетів.

Вечором відбувся комерс в честь ювилята, дуже цікавий тим, що вияснив нам блище генезу „академічества" Щурата, задля якого багато людей відносилося до нього з певними застереженнями, чи як сам ювилят висловився, „що він в останніх часах чувся доволі ізольованим"... В своїй мові на комерсі ювилят виразно зазначив в присутності консуля Радченка, що він цілком про членство Всеукр. Ак. Наук не старався, ані про нього не дбає, та що він духом є все з укр. молодю, внаслідок чого, як також внаслідок неприхильних „Zwischenruf"-ів деяких присутніх гостей на адресу Рад. України підчас мови Ант. Крушельницького (ред. „Нов. Шляхів") консуль Радченко враз зі своїми сторонниками вийшов зі салі... Се дає нам запоруку, що ювилят як був, так і надалі позістане католицьким поетом і ученим.

м-р П. Ісаїв.

40-ліття наукової діяльности проф. О. П. Одарченка. В останньому часі минає 40 літ наукової діяльности визначного українського ученого-економіста професора Укр. Університету в Празі Олексія Пилиповича Одарченка. О. П. Одарченко походить зі старого українського старшинсько-козацького роду і є прямим нащадком славнозвісного українського наказного гетьмана Богуна. В родині Одарченків все були досить живі українські родові традиції; так нпр. старший брат Ол. П-ча Павло Пилипович Одарченко, начальний директор „Міжнародного" (потім „Зєдиненого") Банку, (недавно померший у Парижі) був одним із чільних представників укр. кольонії в Москві, близько стояв до гурту „Укр. Жизни" й був членом „ТУП"-а (Т-ва Укр. Поступовців, з котрого, як відомо, вилонилася в 1917 р. Укр. Центр. Рада). — Освіту О. П. О., побирав в харк. ґімназії й на відділі права Харк. Університету; крім того, слухав викладів на фільос. відділах у Харкові й у зах.-европ. університетах. Перед війною О. П. був довший час професором фінансового права в Варшавськім Університеті, а по війні (недовго) професором політ. економії в Ставропільській Політехніці; нинаі є професором фінансового й торговельного права в Україн. Університеті в Празі. — Головні наукові праці проф. Одарченка торкаються аґрарного питання й методольоґії політ. економії. Серед них найважніші — його дисертація „Ліквідаційний кредит" і ще не видрукована розвідка „Про вартість", у якій проф. О. дає незвичайно цікавий з методольоґічного погляду синтез права й економіки, розвязуючи проблєму, над якою від давна майже без жадного успіху бються німецькі економісти. Розвідка ця має й певне практично-політичне значіння для державної господарки. Через велику скромність проф. О., його праці й його імя не здобули широкого розголосу в світі. Але, по свідоцтву деяких

високоавторитетних учених, наукові ідеї проф. О. становлять просто визначне явище в економічній науці. Так н.пр.,по вислову визначного рос. фільософа-методольога Вишеславцева (б. проф. Москов. Унів.), проф. О. є *„найліпшим нині методольогом-економістом“*. Таку саму характерестику проф. О. дав і другий визначний рос. фільософ-методольог проф. Хлєбніков. Високо цінив проф. О., як економіста, й бл. пам. В. К. Липинський. — Крім основного свого фаху — економічної науки, проф. О. багато уваги завжди присвячував також церковному праву й історії Церкви, і нині є одним з найліпших знавців східного канонічного права. На церк.-правничі та церк.-історичні теми проф. О. писав багато, але майже виключно невеликі статті, роскидані по ріжних часописах. У 1917-18 рр. проф. О. був членом „Всеросійського“ й Всеукраїнського правосл. соборів. У 1921 р. проф. О. переїхав знову до Варшави й яко визначний знавець сх. церк. права, виступив з гострою критикою неканонічних кроків російської правосл. єрархії в Польщі; роздражнений цією критикою тодішній варшавський правосл.митроп. Георгій звернувся до польського уряду з просьбою про видалення проф. О. з Польщі! — але проф. О., запрошений саме в той час на катедру фінанс. права в Укр. Ун—ті в Празі, сам виїхав до Праги. Перебуваючи в Чехословаччині, проф. О., яко великий прихильник Зєдинення катол. й правосл. Церков, брав участь в уніоністичних зїздах у Велеграді. — По своїм переконанням проф. О. досить близький до клясократично-монархічної ідеольогії В. К. Липинського. Впрочім, проф. О. де в чім росходився з Липинським, головно в питанні про український „легітимізм“. На думку проф. О., монархами з-посеред гетьманів були хіба лише Богдан та Юрій Хмельницький (до перевороту Виговського); пізніше, Україна вже не мала більше о с і б н и х монархів: її монархами зробилися рос. царі — „Великої й Малої Росії“; між Україною й Московщиною була так.чином у н і я ; отже жадного з нащадків пізніших гетьманів, на думку проф. О., не можна вважати за *легітимного* (законного) кандидата на український престіл. Оскільки знаємо, проф. О. нині якраз працює над розвідкою про український лєгітимізм. Очевидно, тут, в цій ювилейній нотатці, ми не можемо оцінювати поглядів проф. О. на дуже складне й спірне питання укр. лєгітимізму; але, в кожнім разі,треба признати ці його погляди дуже інтересними, й тому булоб дуже цікаво побачити в друку розвідку проф. О. про лєгітимізм. Правдоподібно, розвідка ця викличе жваву дискусію серед укр. монархістів. — Знаємо також, що проф. О. носиться з заміром написати розвідку про церковні взаємовідносини Заходу й Сходу та про необхідність Зєдинення Церков. На жаль, зовнішні обставини не сприяють праці ВП. Ювилята, а це дуже шкода, бо ВП. Ювилят є не тільки визначним ученим, але й людиною кришталевої чесноти й взагалі високих моральних засад. Тому напр. його праці на церковні теми (про Зєдинення Церков) могли б мати й велике позитивне практичне значіння.

Ucrainica. В ч. 35-36 берлінського журналу „Forschungen und Fortschritte“ (від 20 грудня 1931 р.) поміщене коротке, але досить добре справоздання вельми інтересного й цінного відчиту нашого визначного ученого Проф. Др. Володимира Залозецького „Das Problem der byzantinischen Renaissance und ihr Verhältnis zur abendländischen“. Взагалі, чужинці високо цінять працю нашого заслуженого ученого, й з увагою стежать за його наук. творами й відчитами; але у Львові єсть одна українська газета, котра, можна сказати, „специялізувалася“ на виписуванні всячини на адресу нашого талановитого історика мистецтва й рівночасно визначного інтерпретатора й продовжателя соціяльно-політичної праці В. Липинського) проф. В Залозецького

— В ч. 306 віденської катол. газети „Reichspost“ невтомний працьовник, автор низки цінних нарисів про сучасне церковне життя на Вел. Україні й кількох статтей з історії Чина СВВ о. Макарій Каровець помістив статейку „Das Basilianer-Generalat in Rom“, в якій подає деякі дані до історії та сучасного стану Василіянського Чину. З приємністю нотуючи це інформування о. Каровцем зах. громадянства через посередництво великої й поширеної віденської газети про укр. релігійно-церковні справи, можемо лише висловити бажання, щоб інформування це було частішим, та щоб гідний приклад о. М. Каровця знайшов наслідувачів, які б постаралися б навязати звязок з ін. західними газетами та інформували через них Захід про наші справи.

„Schlesische Volkszeitung“ містить в ч. триста тридцять (330) статтю проф. історії словян п. з.: „Боротьба за визволення України. З долі 40-міліонового народу і теперішній стан укр. справи“. В нім. часописі „Der Tag“ знаходимо статтю шведського ученого і політика д-ра Holstein-а п. з.: Ein neuer Korridor“, де він пропонує віддати Німеччині ґданський коритар, а Польщі створити за те новий коритар через Бесарабію до Чорного моря і так коштом укр. земель погодити Нім. з Польщею. — „Nasza Pszyszłość“ (Wolna Trybuna Zachow. Myśli Państwowej) T. XV (listop. 1931) під ред. Dra I. Bobrzyńskiego (сина відомого польськ. історика і б. намісн. Галич.) журнал, можна б сказати, науково-політичний, протибільшовицький та протившехпольс. містить лист свойого редактора: „List otwarty do ukrain. konserwatysty“, в якім зраджує доволі слабу орієнтацію в положенню українців під Польщею і якого зміст реферувало „Діло“.

Нові книжки про С. Р. С. Р. Ще недавно згадували ми в хроніці (ч. 6.) про цікаву публікацію про Рад. Союз Ст. Мацкевича „Mysl w obcęgach“ якої докладнішу рецензію подамо в слід. числі — а ось вже появилося кілька нових книжок на ту тему не менше цікавих, а навіть сензаційних. До них належить книжка творця ідеї Паневропи графа Куденгове—Калєргія, в якій він надзвичайно влучно характеризує всі напрямні сучасного більшовизму та на його майбутність задивляється дуже критично (зміст тієї книжки реферувало „Діло“ з 2. XII. с. р.). Essad Bey,

кавказький земляк і був. секретар Сталіна видав в Берліні цікаву про нього книжку п. з. „Stalin", якої зміст досить докладно подає літерат. додаток до „Мети" і „Неділі" в ч. з 29. XI. с. р. і слід. ч. ч. Наче доповненням до неї являється недавно виголошений в Льондоні про Сталіна реферат відомого англ. письменника Бернарда Шова, в якім між інш. сказав він про Сталіна, що „у нього нема одноцілої програми, він випробовує всякі засоби й недобрі відкидає. На своїх похибках він учиться, а разом з ним учиться ціла Радянщина". Дальшими з ряду являються Е. Шрайбера: „Як живуть в С.Р.С.Р", де автор порівнює становище радянських робітників з робітниками в Франції, Бельгії та Нім.; В Ню-Йорку вийшла книжка „Максим Ґоркий та його Росія", а у нас у Львові появилася вже 3-та з ряду публікація про Радянщину В. Юрченка, якої рецензію подаємо нище (гл. Рец.).

Комуністична література на індексі в Радсоюзі. В Москві появився розпорядок, що заказує видавати з бібліотек книжки про пятилітку. Звіти Госпляну видаватимуться тільки за окремим дозволом окркомів. Книжечку про „Дніпрокомбінат" вицофано з усіх бібліотек зовсім. Річники „Красної Нові" до 1929 р. зустріла та сама доля. Гумористичний часопис „Крокодиль" за минулі літа ужито на макулятуру. Книжку „Заворот голови від успіхів" (Сталіна) з бібліотек не видають. Навіть твори Лєніна з бібліотек позичаються тільки за дозволом окркомів. Розпорядок видано тому, що деякі „шкідники" користали з цих творів для контрреволюційної пропаґанди. З чисел „Безбожника" залишено в бібліотеках тільки третину; останні визнано невдалими й наказано заховати. В останній хвилині видано заборону позичати з бібліотек будьякі звіти й матеріяли, що відносяться до зїзду рільничих совхозів. В звязку з тим розпорядком положення бібліотек на Радянщині важке: навіть технічні й агрономічні брошури викликують ріжні непорозуміння. Про передвоєнну літературу немає й мови. З неї не залишилося майже нічого („Час" з 15. грудня 1931 р.).

„Руски новини". Під таким заголовком видають бачванські українці в Югославії вже осьмий рік свій тижневик, дуже симпатично редаґований в релігійному дусі який свідчить, що національна свідомість між ними стоїть вже вельми високо. Між іншим в ч. 11, 12 і 13. 1931 р. стрічаємо в „Руских новинах" переклади на бачванський укр. діялєкт двох оповідань Б. Лепкого п. з.: „Покойни" і „Мати".

Твори В. Стефаника в однім томі формату 4° на найкращім папері з численними ілюстраціями у 1000 нумер. примірниках приготовляє вже з нагоди 60-ліття ювилята Ювилейний Комітет.

Перший український огляд патрольоґії. Сими днями вийшов з друку перший на українській мові огляд чи точніше

науковий підручник патрольогії, складений о. Др. Василем Лабою і виданий під редакцією о. Ректора Богосл. Академії Др. Й. Сліпого, яко девятий том „Праць Гр.-Кат. Богословської Академії у Львові" („Патрольогія", част. І., стор. 164, 8⁰). Видання це треба признати цінним придбанням української науки, інтересним і важним не тільки для фахових богословів, але й для ширшого кругу інтелігенції. Ледви чи можна в наші часи сумніватися в тім, що патрольогію, чи як її часом називають, „історію старинної християнської літератури", котра має предметом свого досліду життя і твори великих геніїв богословської та христ.-фільософічної думки, мусить кожна справді інтелігентна людина знати не менше, ніж історію світської фільософії. Але, на жаль, у нас не зверталося останніми часами належної уваги на твори Свв. Отців. На укр. мові не було досі не тільки загального огляду патрольогії, але не було навіть окремих монографій про поодиноких Отців Церкви та їх твори. Майже не було (і досі майже нема) також і українських перекладів творів Свв. Отців (властиво єдиним дійсно цінним і надзвичайно добре й старанно зробленим укр. перекладом з творів Свв. Отців є переклад Аскетичних творів св. Василія Вел., зроблений Ексц. Митрополитом А. Шептицьким і виданий під редакцією О. Ректора Й. Сліпого). Тим більше значіння має нова книжка о. Лаби. Написав її о. Лаба популярно, й тому може вона бути приступна й ширшому кругові читачів. Книжка ся містить лише першу частину праці о. Лаби. Тому в ній обговорені тільки життя й твори Свв. Отців перших трьох віків. Як науковий підручник, цю першу частину, можна признати навіть дуже доброю. Шкода лише, що Автор не подбав за чистоту мови. Мова „Патрольогії" о. Лаби нагадує мову передвоєнних укр. шкільних підручників. Дуже багато в ній польонізмів, русицизмів і взагалі слів та виразів, невластивих укр. мові. Може трохи замало сказав Автор про св. Іринея Ліонського й Климента Александрійського. Не задовольняє нас і розділ про одного з найцікавіших христ. письменників давніх часів Орігена, котрий, не вважаючи на деякі великі помилки, мав всетаки величезний вплив на розвій богосл. думки. Автор чомусь не використав деяких дуже важних праць про Орігена, зокрема німецької праці о. А. Буковського Т. І. (де спростовуються деякі невірні погляди на науку Орігена, яких до речі тримається й Автор), і се, на наш погляд, зашкодило Авторові. — Не зупиняючись на деяких інших менших недостачах праці о. Лаби, висловимо такі побажання відносно дальших частин його праці.

Передовсім, необхідно, подбати про чистоту й літературність мови. Далі, нам здається, життєписи Свв. Отців можна викладати й коротше, а натомість варто б звернути більше уваги на їх науку. Добре було б ілюструвати виклад науки Свв. Отців цитатами з їх творів (се особливо бажане з огляду на відсутність укр. перекладів сих творів). Що до вказівок на літературу про Свв. Отців, необхідно вказувати більше творів на мовах, знаних і приступних для нашого громадянства, отже на німецькій і осо-

бливо російській та польській. В кінці кожної частини бажані були б покажчики іменний та річевий; це значно улекшило б користування працею. В кожнім разі, з великим інтересом чекаємо появи дальших частин „Патрольоґії“, зокрема другої частини, в якій має бути освітлена творчість свв. Василія Вел., Григорія з Ніси (найбільшого й найцікавішого мабуть христ.-метафізика), Іоана Золотоустого, Єфрема Сирина, Августина (може найінтереснішого й „найактуальнішого“ в наші дні зі старинних христ. письменників) та ін. велитнів не тільки богословської, але й фільософічної думки.

На прикінці, з особливою вдячністю, слід нам піднести велику заслугу Редактора „Праць Гр.-Кат. Богословської Академії у Львові“ О. Ректора Й. Сліпого, завдяки незвичайній енергії котрого твориться на наших очах, не вважаючи на несприятливі зовнішні обставини, українська богословська наука й появляються один за одним цінні видання з ріжних галузей богословії.

В. З.

Рецензії.

Вп. Редакторам Української Загальної Енциклопедії „Книга Знання“ в альбом.

В останньому зшитку Укр. Заг. Енциклопедії „Книги Знання“ за жовтень читаємо під гаслом Липинський Вячеслав таку дивовижу: „стояв за диктатуру дідичівської кляси на Україні (клясократія)“. В цих 8-словах цілковито перекручена, незгідно з політичними писаннями Великого Покійника — передана характеристика Його соціольоґічної та історіозофічної творчости. Не знати чи маємо тут до діла зі свідомою тенденційністю чи з жахливим незнанням справи. В кожному разі після прочитання цієї дивовижі приходиться дивувати, як хтось з „найкращих спеціялістів“ з краю й еміграції міг щось подібного написати і як Редакція могла це пустити, памятаючи ще недавні некрольоґи, присвячені бл. п. В. К. Липинському.

В списку співробітників „Книги Знання“ спеціялістом від суспільних наук фіґурує Др. В. Старосольський. Але ми навіть не маємо сміливости подумати, щоби це вийшло з-під його пера. Автор гасла В. Липинський, як видко з наведених 8 слів, буквально не знає не тільки „Листів до Братів-Хліборобів“, але навіть не постарався переглянути (не прочитати!) цього, що писалося у ґазетах ще в місяці червні з приводу смерти В. Липинського! Сердега ототожнює клясократію з „диктатурою дідичівської кляси на Україні“! Як Покійний розумів „клясократію?“ На стор. 552 „Листів до братів-хліборобів“ читаємо: „Державноорганізаційні форми клясократії в загальних рисах представля-

ються так. На чолі держави стоїть дідичний монарх, репрезентуючий державно-національну традицію, єдність нації і возглавляючий державний апарат. Його влада не диктаторська, не самодержавна: вона обмежена законом, який в своїх законодавчих установах творить сама нація. Але ця влада монархічна не фіктивна, як влада республиканського президента тому, що вона володіє не аполітичним, а політичним, їй персонально присягнувшим і їй відданим державним апаратом та армією, і тому, що в самій нації, в самому громадянстві, вона має опору: 1. в консервативних, войовничого духа, здатних до організації і до самооборони продуцентах, організаторах матеріяльної продукції нації; 2. в консервативній, зорганізованій в одно тіло, інтелігенції, творцях ідеольогії нації. Монарх при клясократії єсть першим слугою Нації, єсть її Першим Лицарем, який силою свого державного меча захищає націю і береже та виконує ті закони, що нація в своїх законодавчих установах сама для себе ухвалила"[1]).

На стор. 524 „Листів до Братів-Хліборобів" читаємо: „Ми устрій цей (Гетьманство, М. К.) мислимо в формах правової клясократичної — тобто на співробітництві всіх самозорганізованих клясів і на їх повній політичній рівноправности опертої — Трудової Монархії".

На вступі до „Листів"... стр. XXXIV. виразно стоїть: „Нема Гетьманства без клясократичного устрою. Устрою, опертого на політичнім співробітництві всіх клясів, рівновазі між поступом і консерватизмом, і обмеженню Верховної Гетьманської влади законом, який стоїть над Гетьманом так само, як над всіми".

На стор. XXXVII: „Українська Держава може бути здобута лиш клясократією: політичною співпрацею авторитетних клясових провідників, обмежених в своїм бажанню як найбільшої для свого клясу влади, послухом одному всеклясовому державно-національному законові і зберігаючій цей закон одній Гетьманській Верховній владі. Тому „Листи" мої, хоч адресовані до мого клясу, призначені і для клясів інших. Любов до свого клясу не означає у клясократів зненависти до чужого клясу. Навпаки: шануючи себе, ми шануєм других. Ми не хочемо ні за що бути рабами інших клясів, але тому ми й не хочемо, щоб інші українські кляси були нашими рабами. Ми від них, як і вони від нас, маємо тільки право вимагати, щоб всі ми позбулися нахилів до диктатури і анархії[2]), щоб всі ми визнали над собою видимий символ нашої національної єдности і символ необхідної для нас всіх Держави — Українську Гетьманську монархічну владу".

Як з цього видко, Покійний стояв за дідичну монархію у традиційних формах українського гетьманства, оперту на професійних клясових організаціях і обмежену законом.

---

[1]) Підчеркнення Автора, К. М.
[2]) Підчеркнення Ред

Дійсно треба бути „найкращим спеціялістом“ з краю або еміґрації, щоби тут писати про „диктатуру дідичівської кляси на Україні!“ Бо ясне, що нема диктатури там де 1) верховна влада обмежена законом, де 2) цей закон укладають законодатні установи, зложені з представників поодиноких кляс. Тим більше не слід говорити про диктатуру „дідичівської кляси“. Покійний хліборобами називає і дідичів і селян як дві проминаючі формації хліборобської кляси, яка була, є і буде на Україні. Не можна також говорити про якусь диктатуру хліборобської кляси в системі співпраці рівноправних кляс — клясократії! Цьому методові організації громадянства, який „найкращий спеціяліст“ з краю або еміґрації називає „диктатурою“, В. Липинський присвятив окремі розділи, в яких обговорює охльократію.

Нічого ані словом не згадано про основні ідеї соціольоґічно-історіозофічної творчости Покійного — про три психольоґічні типи — войовника-продуцента, войовника-непродуцента і невойовника-непродуцента, або невойовника-продуцента, про оперті на них три типи світогляду і три методи організації активної меншости—національної аристократії—1) клясократію, 2) охльократію і 3) демократію, поза які людство у свойому розвитку не вийшло і які В. Липинський опирає на зовсім новій ніж це роблено дотепер основі — відношенні активних верхів — до пасивних мас. А це найцінніше, що не тільки В. Липинський створив в ділянці суспільних теорій, але чим можемо пишатися перед чужими!

В списку праць Покійного пропущено: „Nasze stanowisko na Rusi-Ukrainie“ (1909), „Релігія і Церква в історії України 1925, „Хам і Яфет“ 1928. Покійний був також членом Українського Наукового Товариства в Києві, співробітником довоєнного „Л. Н. В.“ і редактором „Хліборобської України“, що в „Книзі Знання“ пропущено. Не зазначено також, що Покійний був творцем державницького напряму в українській історіографії.

Хочемо вірити, що редакція У. З. Е. виправить зазначені похибки, а через те виконає найпростіщий обовязок супроти людини, яка вже сама не може реаґувати на перекручування своїх думок — передасть їх такими, якими вони в дійсності є! Цього домагаються також ображені переконання однодумців Покійного і захитана віра в обєктивність видання!!

М. Козак.

Др. Іван Максимчук. **Кожухів** (Спомини). Львів, Видавнича Кооператива „Червона Калина“, 1930. Сторін 100 м. 8⁰.

Спомини дра Максимчука висвітлюють один із найменше знаних епізодів мартирольоґії Галицької Армії й еміґрації, що враз із нею залишила була в липні 1919 року рідні сторони. Написані на основі власних переживань автора і співучасників його побуту в Кожухові біля Москви, розказують про долю тієї частини галицьких старшин і стрільців, яку виступ отамана Шепаровича проти більшовиків у квітні 1920 року застав у більшо-

вицькому запіллі, згл. у прифронтовій полосі. Автор мав навіть щоденник, ведений від травня 1919 р., та на жаль знищив його, коли червоноармійці розоружували в Жмеринці транспорт галицьких старшин.

Перша половина книжечки (до сторони 46) розказує про долю інтернованих старшин і стрільців до часу їх приїзду в кожухівський табор; друга розказує про сам побут у цьому таборі, від 6. травня до 10. липня 1920 року, а далі про дорогу звідти через Казань, Харків і Жмеринку до Галичини, яка тоді була занята більшовицькою армією.

Про деякі події др. Максимчук розказує інакше, ніж дотеперішні мемуаристи. Зокрема спростовує реляції от. дра Шухевича про самосуд над убивником от. Воєвідки, комісарем Табукашвілі, і про судьбу генералів Микитки й Ціріца. Їх мали розстріляти не в часі транспорту по Дніпрі, як подає от. Шухевич, але в московській ВЧК. Імпозантно представляється становище ген. Микитки, який рішуче відкинув кілька разів повторювану пропозицію обняти команду над одним із корпусів Червоної Армії, заявляючи отверто, що більшовицької влади не признає.

У споминах находимо доволі багато імен; декотрих автор собі не пригадує — може могли би додати їх б. галицькі вояки і старшини. Від себе можу подати одне: на ст. 57 розказує др. Максимчук, що в делегації від полонених Галичан до команди табору в Кожухові був м. ін. „молодий старшина жид, з фаху юрист, родом мабуть з Чорткова“. Наскільки знаю, це міг би бути суд. четар Бренгольц, якого памятаю з Полевого Суду О. В. К. в Чорткові з 1919 року.

Книжечка, хоч невеличка, зладжена дуже солідно й дає важний причинок до історії Галицької Армії під більшовиками; тому дуже інтересно її прочитати кожному, хто цим періодом цікавиться. *П. О. К.*

Ілько Калічак. **Записки четаря.** (Спомини 1918—1919). Львів, Видавнича Кооператива „Червона Калина“ 1931. Сторін 102 (+ 2) м. 8⁰.

Книжечка обіймає події від початків 1918 року, себто від перших передвісників розпаду Австрії, аж до половини травня 1919. Спершу обговорено події в Дрогобичі від перейняття влади українцями аж до 1. грудня 1919, коли четар М. Семйоник (тоді ще хорунжий), центральна постать описаних у „Записках четаря“ подій, відійшов із похідною сотнею під Хирів на фронт. Далі розказується про бої першого пробоєвого куріня VIII. Самбірської Бригади аж до його переходу за чеський кордон, коли спроваджена з Франції Армія ген. Галлєра перервала український фронт у половині травня 1919 року.

Повторюється в цих споминах з деякими відмінами стара історія, знана вже добре з дотеперішньої нашої мемуаристики; брак муніції, самочинні виступи поодиноких старшин-командантів, агітація противникових агентів із її наслідками — легендами про „зраду команди“ й розвалом дисципліни, нарешті чисельна

й технічна перевага Армії Галлєра — оце найважніші причини невдачі галицької кампанії. Часом заважила також наша нерішучість, оте „що каже Европа“ чи інша Антанта, що часом доводило до яркої компромітації, як у описаному тут епізоді із перепущенням цілого узброєного ешелону б. австр. 90. полку піхоти за польський фронт.

Треба зазначити, що автор не обмежився до сухої реєстрації фактів, але старався представити описувані події плястично, літературним способом, що йому переважно вдається; через те книжка читається якби повість. *П. О. К.*

Віталій Юрченко. **Зі соловецького пекла на волю.** (Записки втікача). Львів, Видавнича Кооператива „Червона Калина“ 1931. Сторін 287 (+ 1) м. 8⁰.

Після двох перших книжечок Юрченка про соловецьку каторгу („Шляхами на Соловки“ і „Пекло на землі“), рецензованих уже в нашому журналі (диви рецензію Теофіля Коструби „Дзвони“ 1931, кн. 3, стор. 215—216 і кн. 6, стор. 419—421), одержує оце читач третю, що обговорює втечу автора зі Соловок через цілу радянську державу, на Київ, Камянець і Оринін — за кордон. Живо й ярко розказує Юрченко про страхіття втечі крізь лісові нетрі Півночі, без харчів і доброї одежі, під вічною загрозою з боку чекістів і їхніх конфідентів („сексотів“). Розказуючи про дальші перипетії своєї втечі, вже крізь „культурні“ околиці, автор багато місця присвячує сучасному радянському побутові, начеркуючи картини міст і сіл, що їх стрічав по дорозі. Є й про столицю червоної імперії, Москву, з її „...виснаженим, обірваним людом, брудом вулиць, обшарпаністю будинків, порожніми й позамиканими склепами, позабиваними дошками крамницями, голими вітринами, загальною вбогістю й руйнацією“ (стор. 111). Кидається в вічі яркий контраст високопарних фраз про індустріялізацію, пятилітку й подібні блахмани, якими замилюють очі затурканому радянському „обивателеві“, а понурою дійсністю, де годі купити голки чи цвяха, де по три сотні людей стоїть у черзі, щоби раз на тиждень похлепати мясної юшки, або дістати на картки хліба. Характеристична історія гігант-бекону, який мав перероблювати денно 5.000 штук худоби на маринати й вудженину; побудував його Окрвиконком коштом пятьох міліонів карбованців, 800 робітників день і ніч працювало ціле літо; нарешті пустили в рух — і щойно тоді пригадали, що нема звідки взяти для нього тих пять тисяч скотини. Спинили і стоїть, а пять міліонів пропало (стор. 250—251).

Отаке стрічаємо, поруч із образками „добровільного“ замикання церков і переводження колєктивізації, по цілій книжці. Побіч того кілька разів повторюються загально до Европи, чи пак до культурного світа адресовані заклики до інтервенції. Таким покликом до Заходу автор закінчив останню сторінку своєї книжки.

Змалювання сучасного лихоліття з більшовицькому „раю" переважно вложене в уста людей, з якими автор-утікач стрічається по дорозі. *К.*

᾿ΕΛΠΙΣ. Праці професорів православного богословського відділу Варшавського Університету. — Prace profesorów Studjum teologji prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa, 1931. Стор. 240, 8⁰.

По довгій перерві знову почав виходити у Варшаві орган православного богословського „Studjum" — „᾿Ελπίς". Нова (пята) книжка цвого журналу значно відріжняється від попередних і змістом, і значно більшим обємом (має 240 стор.) і більшим числом рецензій. Що до змісту, то в попередних книжках „᾿Ελπίς" переважала історія Церкви; натомісць тепер церк.-історичних розвідок у ній властиво нема (є лише історично-канонistичні), а найбільше місця займають статті й рецензії з обсягу канонічного права. Передовсім, у цій новій книжці притягає увагу читача опублікований Огієнком „Загублений кремянецький стародрук —„»Синод Луцький« 1638 року". Пр. Огієнкові пощастило віднайти у варшавській публичній бібліотеці відомий досі тільки з назви стародрук — книжочку п. н. „Синод Луцький", в котрій надруковане справоздання луцького епархіяльного „соборчика" або „синоду" духовенства, скликаного тодішнім луцьким правосл. епископом Атанасієм Пузиною на 27. IX. 1638 р. для надання духовенству ріжних інструкцій, науки і т. п. Чогось особливо нового для історично-каноністичної науки новознайдена памятка не приносить, бо історія церк. устрою на Україні вже цілком яскраво освітлила завдання, склад і характер епархіяльних синодів або соборчиків (порів. праці Ст. Голубева, о. Т. Титова, а також мою кн. „Участіе свѣтскаго элемента в церк. управленіи... в Кіевск. Митрополіи в XVI—XVII в."). Всетаки, опублікований Огієнком історичний документ стає ще одним доказом на те, що епарх. соборчики були лише знаряддям епископської адміністрації, а не проявом якоїсь „парляментарно-демократичної" „соборности", що ніби-то цвіла в укр. Церкві в XVI—XVII вв., як запевняють деякі мнимі „учені" й публіцисти. — Крім „Синоду Луцького", надрукував Огієнко в ост. книжці „Elpis" короткий „науково-популярний" нарис „Історія церковно-словянської мови" та кілька рецензій, зібраних під спільним наголовком „Богослужбова мова в словянських Церквах"; між ін., знаходимо серед цих рецензій гостру оцінку праці бл. пам. о. проф. Кархута. Оцінку цих фільольогічних праць проф. Огієнка залишаємо фахівцям-фільольогам.

З інших праць 5-ої книжки „Elpis" заслуговують на увагу ст. Мик. Арсеньєва „Англиканское благочестіе" та його ж рецензії на 22 книжки богосл. змісту, головно англійські. Для тих, що інтересуються англіканством, стаття Арсеньєва й рецензії його на англ. праці будуть очевидно цікаві. — Низку рецензій на твори з історії христ. мистецтва, між ін. на працю проф. Вол.

Залозецького „Софійський собор у Києві і його відношення до визант. архітектури“ (відбитку з „Записок ЧСВВ“, т. III, вип. 3—4) подав митроп. Діонисій (Валединський), завідуючий правосл. богословським „Studjum“ у Варшаві. — З інших статтей 5-ої книжки „Elpis“ мусимо ще згадати ст. Олександра Лотоцького „Церковно-правні основи автокефалії“. Стаття ця, як і взагалі всі історично-каноністичні писання Лотоцького (як це вже виявили авторитетні рецензенти інших його праць бл. пам. проф. К. Кадлец, акад. М. Василенко й о. проф. А. Іщак) відзначаються передовсім браком належного підготування до наукових праць, незнанням основ історично-правничої методольогії, страшною хаотичністю викладу, незнанням відповідної наукової літератури й виразним нахилом до протестантизму. — Вкінці згадаємо ще статтю Мих. Зизикіна „Гражданскій бракъ“. Не вважаючи на цікавий і актуальний нині характер теми (про цивільні шлюби), стаття ця, як і інші писання Зизикіна, написана нецікаво й нудно. Просто аж дивно. як цей автор уміє робити нудними навіть найцікавіші питання, коли береться про них писати. Взагалі треба сказати, що нова книжка „Elpis“, не вважаючи на її чималий обсєм, нічого дійсно нового й цікавого для науки не дає.

Найбільше варте уваги в ній — це суто-інформаційна стаття Арсеньєва про „англік. благочестя“, деякі інформаційні „рецензії“ (головно теж Арсеньєва) і опублікований Огієнком „Синод Луцький 1638 р.“[1])

В. Заїкин.

„Богословія“, т. IX, кн, IV. Цими днями вийшла з друку четверта книжка найповажнішого нині українського наукового часопису „Богословії“, що видається й редагується уже 9-ий рік о. Ректором Богосл. Академії Др. Й. Сліпим. Зміст нової книжки, як і попередних, поважний і досить ріжносторонній. Ми знаходимо в цій книжці наукові праці з обсягу найновішої церковної історії, християнської містики, фільософії, історії української богосл. (та каноніст. й церк.-історичної) науки й історії укр. фільософії — на українській, французькій і латинській мовах (розвідки о. Ректора Др. Йосифа Сліпого, о. Йосифа Схрейверса, о. Др. Гавриїла Костельника, о. проф. Андрія Іщака й проф. Вячеслава Заїкина). На особливу увагу заслуговує цінна й інтересна праця о. Ректора. Й. Сліпого „Петроградський синод 1917 р.“, написана на підставі неопублікованих і дуже мало кому знаних матеріялів і дуже цікава для найновішої історії катол. Церкви сх. обряду. — Досить обширний і ріжноманітний у цій книжці відділ рецензій на українські, російські, польські та німецькі праці з ділянки богословії, історії української Церкви, історії України, зокрема місцевої історії Галичини,

[1]) Про цю публікацію пр. Огієнка подана буде мною докладніша рецензія в спеціяльнім науковім журналі. Тут зазначу ще тільки, що в історичнім коментарі, поданім Огієнком до цієї публікації, є деякі довільні припущення. В. З.

найновішої української мемуаристики і т. д. Для ширшого кругу читачів найбільш інтересні мабуть будуть широкі рецензії (що властиво виходить поза межі звичайної оцінки й становлять властиво невеликі спеціяльні розвідки) про праці: проф. Дм. Дорошенка — „Історія України 1917—1923 рр.", Омеляновича-Павленка — „Спомини" й проф. П. Домбковського — „Szkice średniowieczne" (нариси з історії Галичини XIV ст.) — всі ці три рецензії написані проф. В. Заїкином; далі дещо коротші рецензії о. проф. Іщака про кн. о. Тишкевича „Ученіє о Церкви", проф. Заїкина про збірку статей „З минулого Жовкви", його ж про працю бар. Таубе „Рим и Русь в домонгольский період" й проф. Чубатого про книжку О. Бочковського „Т. Г. Масарик, паціон. проблєма і україн. питання". В цій же книжці „Богословії" знаходимо науковий некрольог найбільшого нашого соц.-політ. письменника й історика В. К. Липинського, зі спеціяльним узглядненням релігійно-церковних складників у його світогляді й творчості, написаний пр. В. Заїкином, далі короткі посмертні згадки Д. Прімера, В. Катрайна, о. С. Кархута й В. Охримовича, подані о. В. Белеєм, хроніку й широкий спис надісланих книжок і журналів (з поданням змісту останніх). Як бачимо, зміст 4-ої книжки „Богословії" за цей рік є остільки ріжноманітний, а подекуди й „актуальний" та в кожнім разі важливий для ріжних ділянок нашої науки, що з „Богословією" мусить бути обізнаний не тільки богослов, каноніст, історик Церкви й історик фільософії, але кожний укр. інтелігент, який цікавиться розвитком укр. науки.

Видає Видавн. Кооп. „Мета". **Відвіч. ред. ПЕТРО ІСАЇВ.**

АДР. РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, КІЛІНСЬКОГО Ч. 3/ІІ. ТЕЛ. 94-56.

ВІДБИТО В ДРУКАРНІ „БІБЛЬОС", ЛЬВІВ, ЯПОНСЬКА 7. ТЕЛ. 14-78.